

ADAM MICKIEWICZ

DZIADY

АДАМ МІЦКЕВІЧ

ДЗЯДЫ

ADAM MICKIEWICZ

DZIADY

W DWÓCH TOMACH

TOM II

MIEDYSONT
MIŃSK • 1999

АДАМ МІЦКЕВІЧ

ДЗЯДЫ

У ДВУХ ТАМАХ

ТОМ ІІ

МЕДЫСОНТ
МЕНСК • 1999

УДК 884-1
ББК 84 (4 Пол)
М70

Autor przekładu dziękuje kierownictwu Międzynarodowej Szkoły Humanistycznej Europy Środkowo-Wschodniej, prowadzonej przez OBTA Uniwersytetu Warszawskiego za możliwość doskonalenia swego tłumaczenia podczas studiów w latach 1996-1998. Szczególną wdzięczność wyraża prof. dr hab. Elżbiecie Smułkowej za konsultację i weryfikację językową przekładu oraz prof. dr hab. Zofii Stefanowskiej za napisanie posłowa.

Za pomoc tłumacz dziękuje także Instytutowi na rzecz Demokracji w Europie Wschodniej (IDEE) oraz Fundacji Kultury w Warszawie.

Аўтар перакладу выказвае падзяку кіраўніцтву Міжнароднай Гуманітарнай школы Сярэдне-Ўсходняй Эўропы, арганізаванай Цэнтрам дасьледаваньняў антычных традыцый (OBTA) Варшаўскага ўнівэрсытэту за магчымасьць удасканаленьня свайго перакладу ў час навучаньня ў 1996-1998 гадах.

Асабліва ўдзячнасьць прафэсару, доктару габілітаванаму Эльжбеце Смўковай за кансультацыі і моўную вэрэфікацыю перакладу і прафэсару, доктару габілітаванаму Зофіі Стэфановскай за пасьляслоўе.

Таксама перакладчык дзякуе за дапамогу Інстытуту ў падтрымку дэмакратыі ва Ўэропе Ўсходняй (IDEE) і Фундацыі культуры ў Варшаве.

Wydawnictwo *Miedysont* dziękuje za życzliwość Wydawnictwu *Czytelnik*, które udostępniło swoje opracowanie polskiego tekstu książki.

Выдавецтва *Медысонт* дзякуе Выдавецтву *Чытэльнік* за прадстаўлены апрацаваны польскі тэкст кнігі.

Аўтар перакладу выказвае вялікую падзяку Рыгору Барадуліну за падтрымку гэтае працы.

Асобная падзяка Вользе Каменвай, Валянціне Красочцы, Наталлі Савасьцюк, Кастусю Елісееву, Уладзіславу Сілянку і Ўладзімеру Ўсціновічу, чыя праца паспрыяла выхаду ў свет гэтае кнігі.

Польскі тэкст друкуецца паводле выданьня: Adam Mickiewicz. Dzieła, tom III. Dramaty. Spółdzielnia Wydawnicza *Czytelnik*, Warszawa, 1995.

Двухтомнік складае знакамітая паэма Адама Міцкевіча “Дзяды” і яе першы поўны пераклад на беларускую мову, зроблены ў 1994-1998 гадах і прымержаваны да 200-годзьдзя Адама Міцкевіча.

У II томе зьмяшчаюцца “дрэздэнскія “Дзяды”, напісаныя Міцкевічам у 1832 годзе.

Пераклад на беларускую мову *СЕРЖА МІНСКЕВІЧ*

ISBN 985-6530-08-3(т.ІІ)
ISBN 985-6530-06-7(агульн.)
ISBN 83-07-01892-7(пол.)

© Выдавецтва, Медысонт, 1999
© Пераклад, Серж Мінкевіч, 1998
© Вокладка, Лявон Раманчык, 1999

Пераклад прысьвячаецца маёй маці Людміле Пташкінай

D Z I A D Y

РОЕМА

Д З Я Д Ы

ПАЭМА

ŚWIĘTEJ PAMIĘCI

JANOWI SOBOLEWSKIEMU,
CYPRIANOWI DASZKIEWICZOWI,
FELIKSOWI KÓŁAKOWSKIEMU,

SPÓŁUCZNIOM, SPÓŁWIĘŹNIOM, SPÓŁWYGNAŃCOM;
ZA MIŁOŚĆ KU OJCZYŹNIE PRZEŚLADOWANYM,
Z TĘSKNOTY KU OJCZYŹNIE ZMARŁYM
W ARCHANGIELU, NA MOSKWIE, W PETERSBURGU,

NARODOWEJ SPRAWY

MĘCZENNIKOM

POŚWIĘCA AUTOR

СВЯТОЙ ПАМЯЦІ

ЯНУ САБАЛЕЎСКАМУ
ЦЫПРЫЯНУ ДАШКЕВІЧУ
ФЭЛКСУ КУЛАКОЎСКАМУ

МАІМ СЯБРАМ ПА ВУЧЭНЬНІ, ПА ЗАТАЧЭНЬНІ, ПА ВЫГНАНЬНІ,
ЯКІЯ ЦЯРПЕЛІ ПЕРАСЬЛЕД
ЗА ЛЮБОЎ ДА АЙЧЫНЫ І ПАМЕРЛІ АД ТУГІ ПА АЙЧЫНЕ
Ў АРХАНГЕЛЬСКУ, МАСКВЕ, ПЕТЭРСБУРГУ,

НАРОДНАЙ СПРАВЫ

ПАКУТНІКАМ

ПРЫСВЯЧЭ АЎТАР

Polska od pół wieku przedstawia widok z jednej strony tak ciągłego, niezmordowanego i niezbląganego okrucieństwa tyranów, z drugiej tak nieograniczonego poświęcenia się ludu i tak uporczywej wytrwałości, jakich nie było przykładowo od czasu prześladowania chrześcijaństwa. Zdaje się, że królowie mają przeczucie Herodowe o zjawieniu się nowego światła na ziemi i o bliskim swoim upadku, a lud coraz mocniej wierzy w swoje odrodzenie się i zmartwychwstanie.

¹⁰ Dzieje męczeńskiej Polski obejmują wiele pokoleń i niezliczone mnóstwo ofiar; krwawe sceny toczą się po wszystkich stronach ziemi naszej i po obcych krajach. — Poema, które dziś ogłaszamy, zawiera kilka drobnych rysów tego ogromnego obrazu, kilka wypadków z czasu prześladowania podniesionego przez imperatora Aleksandra.

Okolo roku 1822 polityka imperatora Aleksandra, przeciwna wszelkiej wolności, zaczęła się wyjaśniać, gruntować i pewny brać kierunek. Wtenczas podniesiono na cały ród polski prześladowanie powszechne, które coraz stawało się ²⁰ gwałtowniejsze i krwawsze. Wystąpił na scenę pamiętny w naszych dziejach senator Nowosilcow. On pierwszy instynktową i zwierzęcą nienawiść rządu rosyjskiego ku Polakom wyrozumował jak zbawienną i polityczną, wziął ją za podstawę swoich działań, a za cel położył zniszczenie polskiej narodowości. Wtenczas całą przestrzeń ziemi od Prozny aż do Dniepru i od Galicji do Bałtyckiego Morza zamknięto i urządzono jako ogromne więzienie. Całą administracją nakręcono jako jedną wielką Polaków torturę,

Польшча з паўстагодзьдзя ўяўляе сабой карціну з аднаго боку безупыннай, нестамлёнай і бязьлітаснай жорсткасьці тыранаў, а з другога — такой бязьмежнай самаахвярнасьці народа і такой упартай трываласьці, якім не было прыкладу ад часу перасьледу хрысьціянства. Здаецца, што цары і каралі, як некалі Ірад, маюць прадчуваньне пра зьяўленьне новага сьвятла на зямлі і пра блізка свой заняпад, а народ штораз мацней верыць у сваё адраджэньне і ўваскрэсьленьне.

10 Гісторыя пакутнай Польшчы ахоплівае шэраг пакаленьняў і нязьлічанае мноства ахвяраў; крываўія сцэны адбываюцца ва ўсіх краях зямлі нашай і за яе межамі. Паэма, якую мы сёньня прадстаўляем, зьямшае толькі некалькі абрысаў таго агромністага вобразу, некалькі выпадкаў з часу перасьледу, што быў учынены празь імператара Аляксандра.

Каля 1822 году палітыка імператара Аляксандра, якая не прымала ўсялякія праявы свабоды, пачала акрэсьлівацца, грунтвацца і браць пэўны кірунак. У той час і пачынаецца паўсюдны перасьлед і ўціск усяго польскага роду, якія штораз рабіліся ўсё гвалтоўнейшымі і болей крываўымі. Выйшаў на 20 сцэну памятны ў нашай гісторыі сэнатар Навасільцаў. Ён 21* першы інстынктыўную і зьвярыную нянавісьць расейскага ўраду да палякаў прыняў як выратавальную палітыку, узяў яе падставаю сваіх дзеяў, а за мэту паклаў зьнішчэньне польскае 25* нацыі. Тады ўся краіна ад Просны да Дняпра і ад Галіцыі да Балтыйскага мора была ізаляваная і ператвораная ў гіганцкую вязьніцу. Уся адміністрацыя была як адзіная вялікая дыба для 26* катаваньня палякаў, кола якой круцілі царэвіч Канстанцін і

której koło obracali carewicz Konstanty i senator
30 Nowosilcow.

Systematyczny Nowosilcow wziął naprzód na męki dzieci i młodzież, aby nadzieje przyszłych pokoleń w zarodzie samym wytępić. Założył główną kwaterę katostwa w Wilnie, w stolicy naukowej prowincji litewsko-ruskich. Były wówczas między młodzieżą uniwersytetu różne towarzystwa literackie, mające na celu utrzymanie języka i narodowości polskiej, Kongresem Wiedeńskim i przywilejami imperatora zostawionej Polakom. Towarzystwa te, widząc wzmagające się podejrzenia rządu, rozwiązały się wprzód jeszcze, nim
40 ukaz zabronił ich bytu. Ale Nowosilcow, chociaż w rok po rozwiązaniu się towarzystw przybył do Wilna, udał przed imperatorem, że je znalazł działające; ich literackie zatrudnienia wystawił jako wyraźny bunt przeciwko rządowi, uwięził kilkaset młodzieży i ustanowił pod swoim wpływem trybunały wojenne na sądenie studentów. W tajemnej procedurze rosyjskiej oskarżeni nie mają sposobu bronięcia się, bo często nie wiedzą, o co ich powołano; bo zeznania nawet komisja według woli swojej jedne przyjmuje i w raporcie umieszcza, drugie uchyla. Nowosilcow, z władzą
50 nieograniczoną od carewicza Konstantego zesłany, był oskarżycielem, sędzią i katem.

Skasował kilka szkół w Litwie, z nakazem, aby młodzież do nich uczęszczającą uważano za cywilnie umarłą, aby jej do żadnych posług obywatelskich, na żadne urzędy nie przyjmowano i aby jej nie dozwolono ani w publicznych, ani w prywatnych zakładach kończyć nauk. Taki ukaz, zabraniający uczyć się, nie ma przykładu w dziejach i jest oryginalnym rosyjskim wymysłem. Obok zamknięcia szkół, skazano kilkudziesięciu studentów do min sybirskich, do
60 taczek, do garnizonów azjatyckich. W liczbie ich byli małoletni, należący do znakomitych rodzin litewskich. Dwudziestu kilku, już nauczycieli, już uczniów uniwersyte-

сэнатар Навасільцаў.

- 30 Навасільцаў меў сваю сыстэму — найперш ён паслаў на мукі дзяцей і моладзь, каб у зародку знішчыць надзеі будучых пакаленьняў. Галоўны штаб катаваньня быў закладзены ў Вільні, у сталіцы навукі і асьветы літоўска-рускіх правінцый. У той час сярод унівэрсытэцкай моладзі існавалі розныя
- 35* літаратурныя таварыствы, што мелі на мэце захаваньне мовы і польскае нацыі, — права на гэта было замацавана Венскім кангрэсам і прывілеямі імператара. Гэтыя таварыствы, адчуўшы падазрэньне ўраду, самараспусьціліся яшчэ да таго, калі яны былі забароненыя спэцыяльным указам. Але Навасільцаў,
- 40 прыбыўшы ў Вільню праз год пасля гэтага, схлусіў імператару, што знайшоў іх дзейнымі, а іх літаратурныя займаньні выставіў як выразны бунт супраць урада, арыштаваў некалькі сотняў маладых людзей і ўстанавіў пад сваім уплывам ваенныя трыбуналы для суда над студэнтамі. У расейскай закрытай судовай працэдуры аскарджаньня ня маюць спосабу абароны, бо часта ня ведаюць, у чым іх абвінавачваюць: камісія паводле сваёй прыхамаці адны паказаньні прымае і ў рапарце зьмяшчае, другія ж — адхіляе. Навасільцаў, які быў прысланы царэвічам Канстанцінам і надзелены
- 50 неабмежаванай уладай стаўся і аскарджальнікам, і судзьдзём, і катам.
- 52* Ён скасаваў колькі школаў на Літве, каб моладзь, што наведвала іх, была пастаўлена перад грамадзянскай сьмерцю, каб яе не прымалі ні на якую службу, не дазвалялі ёй ані ў публічных, ані ў прыватных установах скончыць навучаньне. Гэты ўказ, які забараняў вучыцца, ня мае прыкладаў у гісторыі і зьяўляецца арыгінальным расейскім вынаходніцтвам. Адначасова з закрыцьцём школаў некалькі дзясяткаў студэнтаў былі сасланыя на сібірскія руднікі, да тачкаў альбо азіяцкіх гарнізонаў; паміж іх былі непаўналетнія, былі юнакі з
- 60 самых вядомых літоўскіх сем'яў. Дваццаць зь нечым юнакоў, якія працавалі ўжо настаўнікамі ці тых, што сталі студэнтамі

tu, wysłano na wieczne wygnanie w głąb Rosji jako podejrzanych o polską narodowość. Z tyłu wygnańców jednemu tylko dotąd udało się wydobyć się z Rosji.

Wszyscy pisarze, którzy uczynili wzmiankę o prześladowaniu ówczesnym Litwy, zgadzają się na to, że w sprawie uczniów wileńskich było coś mistycznego i tajemniczego*. Charakter mistyczny, łagodny, ale niezachwiany Tomasza Zana, naczelnika młodzieży, religijna rezygnacja, braterska zgoda i miłość młodych więźniów, kara Boża sięgająca widomie prześladowców, zostały głębokie wrażenie na umyśle tych, którzy byli świadkami lub uczestnikami zdarzeń; a opisane zdają się przenosić czytelników w czasy dawne, czasy wiary i cudów.

Kto zna dobrze ówczesne wypadki, da świadectwo autorowi, że sceny historyczne i charaktery osób działających skryślił sumiennie, nic nie dodając i nigdzie nie przesadzając. I po cóż by miał dodawać albo przesadzać; czy dla ożywienia w sercu rodaków nienawiści ku wrogom? czy dla obudzenia litości w Europie? — Czymże są wszystkie ówczesne okrucieństwa w porównaniu tego, co naród polski teraz cierpi i na co Europa teraz obojętnie patrzy! Autor chciał tylko zachować narodowi wierną pamiątkę z historii litewskiej lat kilkunastu: nie potrzebował ohydzać rodakom wrogów, których znają od wieków; a do litościwych narodów europejskich, które płakały nad Polską jak niedołęzne niewiasty Jeruzalemu nad Chrystusem, naród nasz przemawiać tylko będzie słowami Zbawiciela: «Córki Jerozolimskie, nie płaczcie nade mną, ale nad samymi sobą.»

* Obacz dzieło Leonarda Chodźki: *Tableau de la Pologne ancienne et moderne*. Małe piśmko drukowane w czasie rewolucji w Warszawie pod tytułem *Nowosilcow w Wilnie*, tudzież biografie Tomasza Zana w dykjonarzach biograficznych i w dziele Józefa Straszewicza *Les Polonais et les Polonaises*.

ўнівэрсытэту, саслалі на вечнае пасяленьне ў глыб Расеі, як падазронцаў у польскім нацыяналізьме. З усіх тых выгнаннікаў толькі аднаму ўдалося выбрацца з Расеі.

Усе пісьменьнікі, якія ўзгадваюць перасьлед на Літве, згаджаюцца, што ў справе віленскіх вучняў было штосьці містычнае і таямнічае*. Містычны, лагодны, але непакісны характар Томаша Зана, кіраўніка гэтай моладзі, рэлігійнае самаадрачэньне, братэрская згода і любоў маладых вязьняў, кара Божая, што спасьцігае іх прыгнятальнікаў, пакінулі глыбокія ўражаньні ў сьвядомасьці тых, хто быў сьведкаю альбо ўдзельнікам падзеяў; а іх апісаньні быццам пераносзяць чытачоў у далёкія часы — часы веры і цудаў.

Усе, хто добра ведае гэтыя падзеі, могуць засьведчыць, што гістарычныя сцэны і характары дзеючых асобаў акрэсьлены аўтарам сумленна, нічога не дададзена і нідзе не перабольшана. Дый навошта дадаваць ці перабольшваць? Для ажыўленьня ў сэрцах маіх землякоў нянавісьці да ворагаў? Ці для абуджэньня літасьці ў Эўропе? — Але чым жа ёсьць жорсткасьць мінулых гадоў у параўнаньні з тым, што польскі народ церпіць цяпер, і на што Эўропа глядзіць абыякава! Аўтар хацеў толькі захаваць народу верную памяць зь літоўскай гісторыі за некалькі апошніх гадоў: яму не было патрэбы абуджаць нянавісьць землякоў да ворагаў, якіх яны ведаюць ад веку; а што да літасьцівых народаў эўрапейскіх, якія плакалі над Польшчай, як бездапаможныя жанкі Ерусаліма над Хрыстом, — то народ наш ім скажа словамі Збавіцеля: «Дачкі Ерусалімскія, ня плачце нада мною, але над самімі сабою плачце».

* Гл. твор Леонарда Ходзькі: *Tableau de la Pologne ancienne et moderne*. Таксама невялікі твор, надрукаваны падчас рэвалюцыі ў Варшаве пад назвай *Навасільцаў у Вільні*, разам з тым біяграфію Томаша Зана ў біяграфічных паведамленьнях і ў творы Юзафа Страшэвіча *Les Polonais et les Polonaises* (заўвага аўтара).

DZIADY

CZĘŚĆ III

LITWA

PROLOG

W WILNIE PRZY ULICY OSTROBRAMSKIEJ, W KLASZTORZE KS. KS.
BAZYLIANÓW, PRZEROBIONYM NA WIĘZIENIE STANU — CELA WIĘZNI

A strzeżcie się ludzi, albowiem was będą wydawać
do siedzącej rady i w bożnicach swoich was biczować
będą.

Mat. R. X w. 17

I do Starostów i do Królów będziecie wodzeni
na świadectwo im i poganom.

w. 18

I będziecie w nienawiści u wszystkich dla imie-
nia mego. Ale kto wytrwa aż do końca, ten będzie
zbawion.

w. 22

(Więzień wsparty na oknie; śpi)

Anioł Stróż

Niedobre, nieczułe dziecię!
Ziemskie matki twej zasługi,
Prośby jej na tamtym świecie
Strzegły długo wiek twój młody
Od pokusy i przygody:
Jako róża, anioł sadów,
We dnie kwitnie, w noc jej wonie

Д З Я Д Ы

Частка III

ЛІТВА

П Р А Л Ё Г

У ВІЛЬНІ НА ВОСТРАБРАМСКОЙ ВУЛЦЫ, У БАЗЫЛІЯНСКІМ КЛЯШТАРЫ,
ПЕРАТВОРАНЫМ У ДЗЯРЖАЎНУЮ ВЯЗЬНІЦУ — КАМОРА ВЯЗЬНЯ.

Сьцеражэцеся людзёў, бо яны будуць выдаваць вас
радам і ў бажніцах сваіх будуць біць вас.

Мацьв. р.10, в.17.

І павядуць вас да правядыроў а каралёў за Мяне, на
сьведчаньне ім а паганым.

в.18.

І будуць усі ненавідзець вас за імя Маё, але хто
вытрывае да канца, той спасецца.

в.22.

(Вязень, абaperшыся на падвакoньне, сьпіць.)

А н ё л - а х о ў н і к

^{1*} Так, нячулыя ёсьць дзеці!
Толькі матчыны заслугі,
Яе просьбы на тым сьвеце —
Век ахоўваюць твой малы
Ад спакус, нягод навалы,
Як садоў анёлак — ружа —
Водарам ад сноў дзіцятка

Bronią senne dziecka skronie
Od zarazy i owadów.

- 10 Nieraz ja na prośbę matki
I za pozwoleniem Bożem
Zstępowałem do twej chatki,
Cichy, w cichej nocy cieniu:
Zstępowałem na promieniu
I stawałem nad twym łóżem.

- Gdy cię noc ukołysała,
Ja nad marzeniem namiętnym
Stałem jak lilija biała,
Schylona nad źródłem mętным.
20 Nieraz dusza mnie twa zbrzydła,
Alem w złych myśli nacisku
Szukał dobrej, jak w mrowisku
Szukają ziarenek kadzidła.

- Ledwie dobra myśl zaświeci,
Brałem duszę twą za rękę,
Wiodłem w kraj, gdzie wieczność świeci,
I śpiewałem jej piosenkę,
Którą rzadko ziemskie dzieci
Słyszą, rzadko i w uśpieniu,
30 A zapomną w odecknieniu.
Jam ci przyszłe szczęście głosił,
Na mych rękach w niebo nosił,
A tyś słyszał niebios dźwięki
Jako pjanych uczt piosenki.

Ja, syn chwały nieśmiertelnej,
Przybierałem wtenczas postać
Obrzydłej larwy piekielnej,

Вабіць рой начных крылаткаў,
І яны над ёю кружаць.

10 Я ня раз з маленьня маткі
Са сьвятым дазволам Божым
Да тваёй сьпяшаўся хаткі,
Ціха йшоў зь вячэрнім ценем,
Плыў за месячным праменем
І ўзьлятаў над тваім ложам.

Змрок твае ахутваў веі,
Я над сном бянтэжным, смутным,
Нахіляўся, як лілея,
Над ручаем каламутным,
20 І ў душы тваёй, што ў цернях,
Добрыя шукаў парывы,
Як ў мурашніку вірлівым
23* Ладана шукаюць зерне.

Ледзь спагаду мог прыкмеціць
За руку душу тваю
Веў у край, дзе вечнасьць сьвеціць,
Пеў ёй песеньку сваю,
Што зрэдчасу чуюць дзеці,
Калі мірна засынаюць,
30 А на ранку забываюць...
Табе шчасьця зычыў ёю
Дый уносіў над зямлёю —
Ты ўспрымаў нябёс пазваньне
Як хмяльное баляваньне.

Я, выбраньнік бесьсьмяротны,
Тады ўзяў другую постаць —
Жахам з глыбіні пякотнай

40 By cię straszyć, by cię chłostać;
 Tyś przyjmował chłostę Boga
 Jak dziki męczarnie wroga.
 I dusza twa w niepokoju,
 Ale z dumą się budziła,
 Jakby w niepamięci zdroju
 Przez noc całą męty piła.
 I pamiętki wyższych światów
 W głąb ciągnąłeś, jak kaskada,
 Gdy w podziemną przepaść wpada,
 Ciągnie liście drzew i kwiatów.

50 Natenczas gorzko płakałem,
 Oblicze tuląc w me dłonie;
 Chciałem i długo nie śmiałem
 Ku niebieskiej wracać stronie,
 Bym nie spotkał twojej matki;
 Spyta się: «Jaka nowina
 Z kuli ziemskiej, z mojej chatki,
 Jaki sen był mego syna?»

W i ę z i e ń

(budzi się strudzony i patrzy w okno — rano)

60 Nocy cicha, gdy wschodzisz, kto ciebie zapyta,
 Skąd przychodzisz; gdy gwiazdy przed sobą rozsiejesz,
 Kto z tych gwiazd tajnie przyszłej drogi twej wyczyta!
 «Zaszło słońce», wołają astronomy z wieży,
 Ale dlaczego zaszło, nikt nie odpowiada;
 Ciemności kryją ziemię i lud we śnie leży,
 Lecz dlaczego śpią ludzie, żaden z nich nie bada.
 Przebudzą się bez czucia, jak bez czucia spali —
 Nie dziwi słońca dziwna, lecz codzienna głowa;
 Zmienia się blask i ciemność jako straż pułkowa,
 Ale gdzież są wodzowie, co jej rozkazali?

Выйшаў спаганяць і хлэстаць;
 Божую прыняў ты кару
 40 Як дзікун зьдзекі з ахвяры,
 І прачнуўся ў неспакоі,
 Поўны думкаю атрутнай,
 Бы ўсю ноч ты піў напоі
 З забыцьця крыніцы мутнай.
 Памяткі вышэйшых сьветаў
 Розум твой у бездань рынуў,
 Гэтак вадаспада плыні
 Гоняць лісьці дрэў і кветаў.

У той час я плакаў горка,
 50 Твар хаваючы ў далоні,
 Бо ня сьмеў вярнуцца з зоркай
 На нябеснае улоньне.
 Там спаткаў бы тваю маці,
 Запытала б пра навіны:
 «Як зямля? Што ў маёй хаце?
 Які сон прысьніўся сыну?»

В я з е н ь

(прачынаецца стомлены і глядзіць у вакно — ранак)

О, Ноч, адкуль прыходзіш, — хто цябе спытае,
 Хто здольны зразумець — навошта сееш зоры,
 І хто па ім таемны шлях твой прачытае?
 60 «Зайшло сьвяціла» — зь вежы скажа астраном,
 Але чаму зайшло — ніхто не растлумачыць.
 Зямля ахутана цямнечай, людзі сном,
 Чым выкліканы сон і што, усё ж, ён значыць?
 Прачнуцца без пачуцьцяў, як і засыналі —
 Да сонца сэрца чэрствае не парывае,
 Сьвятло зьмяняе змрок, як варта палкавая,
 А камандзіры дзе, што гэта загадалі?

A sen? — ach, ten świat cichy, głuchy, tajemniczy,
Życie duszy, czyż nie jest warte badań ludzi!

⁷⁰ Któż jego miejsce zmierzy, kto jego czas zliczy!
Trwoży się człowiek śpiący — śmieje się, gdy zbudzi.
Mędracy mówią, że sen jest tylko przypomnienie —

Mędracy przekląci!

Czyż nie wiem rozróżnić marzeń od pamięci?
Chyba mnie wmówią, że moje więzienie
Jest tylko wspomnienie.

Mówią, że senne czucie rozkoszy i kaźni
Jest tylko grą wyobraźni; —

Głupi, zaledwie z wieści wyobraźnią znają

⁸⁰ I nam wieszczom o niej bają!

Bywałem w niej, zmierzyłem lepiej jej przestrzenie
I wiem, że leży za jej granicą — marzenie.
Prędzej dzień będzie nocą, rozkosz będzie kaźnią,
Niż sen będzie pamięcią, mara wyobraźnią.

(kładnie się i wstaje znowu — idzie do okna)

Nie mogę spocząć, te sny to straszą, to łudzą:
Jak te sny mię trudzą!

(drzemie)

D u c h y n o c n e

Puch czarny, puch miękki pod głowę podłożmy,
Śpiewajmy, a cicho — nie trwoźmy, nie trwoźmy.

D u c h z l e w e j s t r o n y

Noc smutna w więzieniu, tam w mieście wesele,

⁹⁰ U stołów tam muzyki huczą;

Przy pełnych kielichach śpiewają minstrele,

Tam nocą komety się włóczą:

Komety z oczkami i z jasnym warkoczem,

(Więzień usypia)

А сон? — бязгучны сьвет, магічны, таямнічы,
 Жьщыцё душы — ці не спакмень пазнаньня людзям!?
 70 І хто калі яго прамерыць і пралічыць!
 Трывожна сьпім — а раніцай сьмяяцца будзем,
 Але сьцьвярджаюць мудрацы: сон — успаміны...
 О, мудрасьць — духу кара!

Ці не адрозьню сам, дзе памяць, а дзе мара?
 Хіба майго замкненьня даўкія гадзіны
 Ёсьць толькі успаміны?
 Нам кажуць: асалода ў сьне альбо мучэньне —
 Адны свавольствы уяўленьня; —
 80 Глупцы, ня знаючы фантазіі вытокаў,
 Нас павучаеце, прарокаў!
 Я ў торах уяўленьня сам бываў парою —
 Іх ведаю мяжу — ляжыць за ёю мроя.
 Наперад прамяністы вугаль стане льдзінай,
 Раскоша — мукаю, чым сон мой успамінам.
(кладзеца і ўстае ізноў — ідзе да вакна)
 Няма спакою, сны палохаюць і маняць,
 І надзяць, і сьмяротна раяць!
(дрэмле)

Д у х і н о ч ы
 Пух чорны, пух мяккі яму падкладзем
 І ціхаю песьняю сон навадзем.

Д у х з ь л е в а г а к р а ю
 Сум ноччу ў каморы, а ў месьце вясельле,
 90 Там поўныя жартаў куплеты
 91* Пры келіхах поўных пяюць мэнэстрэлі,
 І там праплываюць камэты,
 Камэты з вачыма і сьветлай касою.

(Вязень засынае.)

Kto po nich kieruje łódź w biegu,
 Ten zaśnie na fali, w marzeniu uroczem,
 Na naszym przebudzi się brzegu.

A n i o ł

My uprosiliśmy Boga,
 By cię oddał w ręce wroga.
 Samotność mędrców mistrzyni:
 100 I ty w samotnym więzieniu,
 Jako prorok na pustyni,
 Dumaj o twym przeznaczeniu.

C h ó r d u c h ó w n o c n y c h
 W dzień Bóg nam dokucza, lecz w nocy wesele,
 W noc późną próżniaki się tuczą
 I w nocy swobodniej śpiewają minstrele,
 Szatany piosenek ich ucą.

Kto ranną myśl świętą przyniesie z kościoła,
 Kto rozmów pocziwych smak czuje,
 110 Noc-pjawka wyciągnie pobożną myśl z czoła,
 Noc-wąż w ustach smaki zatruje.

Śpiewajmy nad sennym, my, nocy synowie,
 Usłużmy, aż będzie nam służą.
 Wpadnijmy mu w serce, biegajmy po głowie,
 Nasz będzie — ach, gdyby spał długo!

A n i o ł

Modlono się za tobą na ziemi i w niebie,
 Wkrótce muszą tyrani na świat puścić ciebie.

W i ę z i e ń

(budzi się i myśli)

Ty, co bliźnich katujesz, więzisz i wyrzynasz,
 I uśmiechasz się we dnie, i w wieczor uczujesz,

За імі ў ладзьдзі хто памкнецца
 На хвалях засьне, стрэне, злашчаны, мрою —
 На беразе нашым працнецца.

А н ё л

100 Прасілі Бога мы нястомна,
 Каб ворага ты быў палонны, —
 Самота мудрацу паплечнік.
 Панурым вязьнем у замкненьні,
 Як праведны прарок ў пустэчы,
 Пазнай сваё ты прызначэньне.

Х о р н а ч н ы х д у х а ў
 Днём Бог дакучае, а ўночы — вясельле,
 Гулякамі ночка абрана,
 Свабодней уночы сьпяваць мэнэстрэлям,
 Іх песенькам вучаць шатаны.

110 З касьцёла узятыя думкі сьвятла
 І радасьць размовы пачцівай
 Ноч высмакча п'яўкаю чорнай з чала,
 Атруціць вужакаю хцівай.

Сьпяем жа над сонным, падземнае племя,
 Паслужым — пасьпіць хай падолей,
 Пралезем у сэрца, ускочым на цемя,
 Ён будзе пад нашаю воляй.

А н ё л

На небе і зямлі маліўся я аддана:
 Надась цябе зь вязьніцы выпусьцяць тыраны.

В я з е н ь

(прачынаецца і задумваецца)

Ты бліжняга катуеш, судзіш і караеш,
 Удзень пацеху маеш, вечарам — на балі,

Czy ty z rana choć jeden sen twój przypominasz,
 120 A jeśliś go przypomniał, czy ty go pojmujesz?
 (*drzemie*)

A n i o ł

Ty będziesz znowu wolny, my oznajmić przyszli.

W i ę z i e ń

(*budzi się*)

Będę wolny? — pamiętam, ktoś mi wczora powiedział;
 Nie, skądże to, czy we śnie? czy Bóg mi objawił?
 (*zasypia*)

A n i o ł o w i e

Pilnujmy tylko, ach, pilnujmy myśli,
 Między myślami bitwa już stoczona.

D u c h y z l e w e j s t r o n y

Podwójmy napaść.

D u c h y z p r a w e j

My podwójmy strażę.

Czy zła myśl wygra, czy dobra pokona,
 Jutro się w mowach i w dziełach pokaże;
 I jedna chwila tej bitwy wyrzeka
 Na całe życie o losach człowieka.

130

W i ę z i e ń

Mam być wolny — tak! nie wiem, skąd przyszła nowina,
 Lecz ja znam, co być wolnym z łaski Moskwicina.
 Łotry zdejmą mi tylko z rąk i nóg kajdany,
 Ale wtłoczą na duszę — ja będę wygnany!
 Błąkać się w cudzoziemców, w nieprzyjaciół tłumie,
 Ja śpiewak — i nikt z mojej pieśni nie zrozumie

А сны свае на раніцу ці ўспамінаеш?
 120 Ці разумеш сам, што сны табе казалі?
 (*дрэмле*)

А н ё л
 Прыйшлі мы абвясціць — ізноў ты будзеш вольны.

В я з е н ь
 (*абуджаецца*)
 Зноў буду вольны? — хтось казаў учора мне...
 А хто? Хіба сам Бог? Альбо здалося ў сьне?
 (*засынае*)

А н ё л ы
 Але ён сам ці ўстояць будзе здольны?
 У думках яго жорсткі бой палае.

Д у х і з ь л е в а г а к р а ю
 Падвоім націск.

Д у х і з ь п р а в а г а к р а ю
 Мы падвоім абарону.
 Што возьме верх у ім: сьвятло ці сіла злая, —
 Пакажа заўтра мэта дзей і слоў ягоных,
 Тут адна хвіля цяжкага выпрабаваньня
 130 Дасьць чалавеку на жыцьцё наканаваньне.

В я з е н ь
 Магу я вольным быць — адкуль жа навіна?
 Я зьведаю свабоду з ласкі масквіна —
 Злачынец здыме з рук і ног маіх кайданы,
 А сэрца закуе — я маю быць выгнаны!
 Блукаць, дзе іншаземны дух і тлум віруюць,
 Дзе песьню палымяную маю пачуюць,

Nic — oprócz niekształtnego i marnego dźwięku.
 Łotry, tej jednej broni z rąk mi nie wydarły,
 Ale mi ją zepsuto, przełamano w rękę;
 140 Żywy, zostanę dla mej ojczyzny umarły,
 I myśl legnie zamknięta w duszy mojej cieniu,
 Jako dyjament w brudnym zawarty kamieniu.
(wstaje i pisze węglem z jednej strony)

D. O. M.

GUSTAVUS
 OBIIT M. D. CCC. XXIII
 CALENDIS NOVEMBRIS

(z drugiej strony)

HIC NATUS EST
 CONRADUS
 M. D. CCC. XXIII
 CALENDIS NOVEMBRIS

(wspiera się na oknie — usypia)

D u c h

Człowieku! gdybyś wiedział, jaka twoja władza!
 Kiedy myśl w twojej głowie, jako iskra w chmurze,
 Zabłyśnie niewidzialna, obłoki zgromadza,
 I tworzy deszcz rodzajny lub gromy i burze;
 Gdybyś wiedział, że ledwie jedną myśl rozniecisz,
 Już czekają w milczeniu, jak gromu żywioły,
 Tak czekają twej myśli — szatan i anioły:
 150 Czy ty w piekło uderzysz, czy w niebo zaświecisz;
 A ty jak obłok górny, ale błędny, pałasz
 I sam nie wiesz, gdzie lecisz, sam nie wiesz, co zdziałasz.
 Ludzie! każdy z was mógłby, samotny, więziony,
 Myślą i wiarą zwałać i podźwigać trony.

Як толькі дзіўныя, няведамыя гукі.
 Але ж пясняр я — свой трымаю меч адзіны,
 Яго ня выбіць, хоць выкручваюць мне рукі,
 140 Каб я жывы, быў мёртвы для сваёй айчыны,
 І думкі атачыліся бязмоўным ценем,
 Як дыямэнт, апраўлены каменнем.
(устае і піша вуглем з аднаго боку сыцяны)

D. O. M.

GUSTAVUS
 OBIT M. D. CCC. XXIII
 CALENDIS NOVEMBRIS

(з другога боку)

HIC NATUS EST
 CONRADUS
 M. D. CCC. XXIII
 CALENDIS NOVEMBRIS

(абпіраецца на падваконьне — засынае)

Д у х

143* О, чалавек, каб ведаў ты сваю уладу!
 У міг, як толькі твая думка мільгане,
 Што ў хмары яскра — сыдуцца аблок армады,
 Пральецца цёплы дождж, зямлю гром скалане,
 Каб ведаў — ледзь яна пасьпее нарадзіцца —
 Затоена, як бліскавіцу змрочны золак,
 Шатаны ўжо яе пільнуюць і... анёлы:
 150 Хісьнеш ёй пекла ці ёй неба азарыцца.
 А ты ляціш, нібы над пікам аблачынка,
 Абы-куды — ня знаючы сваіх учынкаў.
 О, людзі! Кожны з вас, самотны і замкнёны,
 Мог вераю і думкай зруйнаваць бы троны.

AKT I

S C E N A I

KURYTARZ — STRAŻ Z KARABINAMI STOI OPODAL — KILKU WIĘŹNIÓW
MŁODYCH ZE ŚWIECAMI WYCHODZĄ Z CEL SWOICH — PÓLNOC

J a k u b

Czy można? — obaczmy się?

A d o l f

Straż gorzałkę pije;

Kapral nasz.

J a k u b

Która była?

A d o l f

Północ niedaleko.

J a k u b

Ale jak nas runt złowi, kaprała zasieką.

A d o l f

Tylko zgaś świecę — widzisz — ogień w okna bije.

(Gaszą świecę)

Runt dzieciństwo! runt musi do wrót długo pukać,
Dać hasło i odebrać, musi kluczów szukać —
Potem — długi kurytarz — nim nas runt zacapi,
Rozbieżym się, drzwi zamkną, każdy padł i chrapi.

(Inni więźnie, wywołani z celi, wychodzą)

АКТ І

С Ц Э Н А І

КАЛІДОР — ВОДДАЛЬ СТАЦЬ ВАРТА З КАРАБІНАМІ — КОЛЬКІ МАЛАДЫХ
ВЯЗЬНЯЎ СА СЬВЕЧКАМІ ВЫХОДЗЯЦЬ З КАМОРАЎ — ПОЎНАЧ

Я к у б
1* Агледземся... Што там?

А д о л ь ф
Гарэлку варта п'е,
Бо наш капрал...

Я к у б
А час?..

А д о л ь ф
Да поўначы ўжо мала.

Я к у б
3* Як рунт заўважыць нас — дык засякуць капрала.

А д о л ь ф
Ты сьвечку загасі, агонь у вокны б'е.

(Гасяць сьвечку)

Нам рунт — гульня! Пакуль пагрукаюць у дзьверы,
Пакуль ключы дастануць і пароль правераць:
А потым пойдучь па даўжэзных калідорах, —
Мы ўжо разьбегліся, храпім даўно ў каморах.

(Выходзяць іншыя вязьні, выкліканыя з камораў)

Ż e g o t a

Dobry wieczor.

K o n r a d

I ty tu!

K s. L w o w i c z

I wy tu?

S o b o l e w s k i

I ja tu.

F r e j e n d

- ¹⁰ A wiecie co? Żegoto, idziem do twej celi,
 Świeży więzień dziś wstąpił do nowicyjatu,
 I ma komin; tam dobry ogień będziem mieli,
 A przy tym nowość — dobrze widzieć nowe ściany.

S o b o l e w s k i

Żegoto! a jak się masz — i ty tu, kochany!

Ż e g o t a

U mnie cela trzy kroki; was taka gromada.

F r e j e n d

- Wiecie co, pójdźmy lepiej do celi Konrada.
 Najdalsza jest, przytyka do muru kościoła;
 Nie słyhać stamtąd, choć kto śpiewa albo woła.
 Myślę dziś głośno gadać i chcę śpiewać wiele;
²⁰ W mieście pomyslą, że to śpiewają w kościele.
 Jutro jest Narodzenie Boże. — Eh — koledzy,
 Mam i kilka butelek.

J a k u b

Bez kaprała wiedzy?

Ж а г о т а

9* Вітаю ўсіх!

К о н р а д

І ты тут?

К с . Л ь в о в і ч

Вы тут?

С а б а л е ў с к і

Я таксама.

Ф р э е н д

10* Ого! Жагота! Пойдзем да тваіх харомаў!
 Сяброве, сьвежы вязень сёння разам з намі,
 І мае ён камін, агонь разгоніць дрому,
 Дый абстаноўкі не зашкодзіць перамена.

С а б а л е ў с к і

Жагота, як ты маеся у гэтых сьценах?

Ж а г о т а

Мая, тры крокі, келья; там няма прастору.

Ф р э е н д

Мо лепей нам наведць Конрада камору,
 Яна далейшая, памежная з касьцёлам,
 Там можна ўдосталь жартаваць гуртом вясёлым,
 Прамовім думкі ўголос, папаяем даволі,
 20 А будуць думаць, што імша ідзе ў касьцёле.
 Каляды заўтра... Вып'ем, браткі, для запалу
 Бутэлек я прыпас!

Я к у б

Без ведама капрала?

F r e j e n d

Kapral poczciwy, i sam z butelek skorzysta,
 Przy tym jest Polak, dawny nasz legijonista,
 Którego car przerobił gwałtem na Moskala.
 Kapral dobry katolik, i więźniom pozwala
 Przepędzić wieczor świętej Wigiliji razem.

J a k u b

Gdyby się dowiedzieli, nie uszłoby płazem.

*(Wchodzą do celi Konrada, nakładają ogień w kominie
 i zapalają świecę. — Cella Konrada jak w Prologu)*

K s. L w o w i c z

I skądże się tu wziąłeś, Żegoto kochany,
³⁰ Kiedy?

Ż e g o t a

Dziś mię porwali, z domu, ze stodoły.

K s. L w o w i c z

I ty byłeś gospodarz?

Ż e g o t a

Jaki! zawołany.

Żebyś ty widział moje merynosy, woły!
 Ja, co pierwaj nie znałem, co owies, co słoma,
 Mam sławę najlepszego w Litwie ekonoma.

J a k u b

Wzięto cię niespodzianie?

Ż e g o t a

Od dawna slyszalem
 O jakimś w Wilnie śledztwie; dom mój blisko drogi.
 Widać było kibitki latające czwałem

Ф р э е н д

Капрал пачцівы яшчэ фору дасьць, павер,
 Пры тым паляк ён і былы легіянэр.
 Цар пад прымусам маскалём яго зрабіў,
 А ён дарогу да касьцёла не забыў,
 За сьвяты вечар нам дазволіць выпіць крыху.

Я к у б

Калі даведаюцца, не мінуем ліха.

*(Уваходзяць у камору Конрада, разводзяць агонь у каміне,
 запальваюць сьвечку. Камора Конрада, як у Пралёгу)*

К с . Л ь в о в і ч

Адкуль ты тут, Жагота, мілы і каханы?
 Калі?..

30

Ж а г о т а

Забралі са стадолы сёньня ўвечар.

К с . Л ь в о в і ч

Ты стаў гаспадаром?

Ж а г о т а

Прызнаюся бяз зману —
 Ё Літве паданьні ходзяць пра маіх авечак,
 Раней ня ведаў я дзе сена, дзе салома,
 Цяпер за лепшага лічуся эканом.

Я к у б

Цябе ўзялі зьнянацку?

Ж а г о т а

Чутак нам ставала:
 У Вільні сьледзтва, — мой фальварак ля дарогі,
 Мы бачылі — кібіткі праляталі шквалам,

I co noc nas przerażał poczty dźwięk złowrogi.
 Nieraz gdyśmy wieczorem do stołu zasiedli
 40 I ktoś żartem uderzył w szklanekę noża trzonkiem,
 Drżały kobiety nasze, staruszkowie bledli,
 Myśląc, że już zajeżdża feldjegier ze dzwonkiem*.
 Lecz nie wiedziałem, kogo szukają i za co,
 Nie należałem dotąd do żadnego spisku.
 Sądzę, że rząd to śledztwo wynalazł dla zysku,
 Że się więźniowie nasi porządnie opłacą
 I powrócą do domu.

T o m a s z

Taką masz nadzieję?

Ż e g o t a

Jużci, przecież bez winy w Sybir nas nie wyślą;
 A jakąż winę naszą znajdą lub wymyślą?
 50 Milczycie — wytłumaczcież, co się tutaj dzieje,
 O co nas oskarżono, jaki powód sprawy?

T o m a s z

Powód — że Nowosilcow przybył tu z Warszawy.
 Znasz zapewne charakter pana Senatora.
 Wiesz, że już był w niełasce u imperatora,
 Że zysk dawniejszych łupiestw przepił i roztrwonił,
 Stracił u kupców kredyt i ostatkiem gonił.
 Bo pomimo największych starań i zabiegów
 Nie może w Polsce spisku żadnego wysledzić,
 Więc postanowił świeży kraj, Litwę, nawiedzić,
 60 I tu przeniósł się z całym głównym sztabem szpiegów.
 Żeby zaś mógł bezkarnie po Litwie plądrować
 I na nowo się w łaskę samodzierzcy wkręcić,
 Musi z towarzystw naszych wielką rzecz wysnować
 I nowych wiele ofiar carowi poświęcić.

[* Odsyła do *Objaśnień* poety]

Штоноч званок паштовы прыдаваў трывогі.
 Ня раз бывала, мы зьбярэмся за вячэрай,
 40 І хтосьці лыжку ў шклянку незнарок аброніць,
 Кабеты ўраз бялеюць і глядзяць на дзьверы,
 Нібы фэльд'егер царскі каля дому звоніць*.
 Але ж у змовах тайных я ня браў удзелу,
 І думаю, ва ўлад звычайнае памкненьне:
 Нас абылгаць... І разам з тым свае кішэні
 Напоўніць нашымі грашыма захацелі.
 47* Заплцім дык адпусьцяць.

Т о м а ш

Маеш спадзяваньне?

Ж а г о т а

Няўжо ў Сібір бязьвінных могуць выслаць нас?
 Чаму маўчыце? — растлумачыць самы час!
 50 У чым віна? Што, падрыхтоўка да паўстаньня?
 Якія знойдзены падставы нашай справы?

Т о м а ш

52* Падставы — Навасільцаў прысьпяшыў з Варшавы,
 Яго сваёй пазбавіў ласкі імператар, —
 Што за характар, знаеш, мае пан сэнатар,
 Казённага дабра было ім шмат прапіта,
 Ушчэнт купцоў разьюшыў, страціў іх крэдыты.
 Каб апраўдаць сябе ён вырашыў пабегаць,
 Аднак у Польшчы змоўшчыкаў ня змог разьведаць
 Дык выправіўся ў новы край — Літву наведаць —
 60 Сюды ж і перанёс свой штаб галоўны шпегай.
 Каб выслужыць сабе ізноў давер царовы,
 Ён мусіць край бязьвіннаю крывёй заліць
 І справу нашую разьдзьмуць да бунту й змовы,
 Ланцуг ахвяраў самадзержцу прысьвяціць.

[* У гэксьце адсылае да *Тлумачэньняў* паэта]

Ż e g o t a

Lecz my się uniewinnim —

T o m a s z

Bronić się daremnie —

I śledztwo, i sąd cały toczy się tajemnie;
 Nikomu nie powiedzą, za co oskarżony,
 Ten, co nas skarży, naszej ma służyć obrony;
 On gwałtem chce nas karać — nie unikniem kary.
 70 Został nam jeszcze środek smutny — lecz jedyny:
 Kilku z nas poświęcimy wrogom na ofiary,
 I ci na siebie muszą przyjąć wszystkich winy.
 Ja stałem na waszego towarzystwa czele,
 Mam obowiązek cierpieć za was, przyjaciele;
 Dodajcie mi wybranych jeszcze kilku braci,
 Z takich, co są sieroty, starsi, nieżonaci,
 Których zguba niewiele serc w Litwie zakrwawi,
 A młodszych, potrzebniejszych z rąk wroga wybawi.

Ż e g o t a

Więc aż do tego przyszło?

J a k u b

Patrz, jak się zasmucił;

80 Nie wiedział, że dom może na zawsze porzucił.

F r e j e n d

Nasz Jacek musiał żonę zostawić w połogu,
 A nie płacze —

F e l i k s K ó ł a k o w s k i

Ma płakać? owszem — chwała Bogu.

Jeśli powije syna, przyszłość mu wywieszczę —
 Daj mi no rękę — jestem trochę chiromanta,

Ж а г о т а

Мы ўсё абвержым!

Т о м а ш

Бараніцца тут дарэмна,
 Бо сьледства і, уласна, суд ідуць таемна,
 Хто аскарджае нас, той нам судзьдзём і будзе,
 Што загадзя прызначыў, тое і прысудзіць,
 Ён слухаць нас ня стане — мы ня ўнікнем кары.
 70 Для паратунку застаецца шлях адзіны:
 З нас некаторыя павінны стаць ахвярай,
 Узяць адчайна на сябе усіх правіны.
 Я старшынём лічыўся ў нашым згуртаваньні
 74* І абавязаны цяпець за вас, дазваньня.
 Яшчэ мы колькіх абярэм такіх, як я,
 Па кім ня плачуць дзеці, жонка і сям'я —
 Іх гібель сэрцаў многіх не кране і зможа
 Адважных і патрэбных вырваць з рук варожых.

Ж а г о т а

Далёка так зайшло?

Я к у б

Адчуў журбу і шкоду? —
 80 Так, можна з домам разьвітацца назаўсёды.

Ф р э е н д

Вунь жонка Яцаку вось-вось дзіця падорыць,
 81* А ён ня плача.

Ф э л і к с К у л а к о ў с к і

Дык якое ж гэта гора?
 Магу іх сыну будучыню прадказаць,
 Далонь дай Яцак, ну! Я трошкі хірамант,

Wywróżę tobie przyszłość twojego infanta:

(patrzac na rękę)

Jeśli będzie pocziwy, pod moskiewskim rządem
Spotka się niezawodnie z kibitką i sądem;
A kto wie, może wszystkich nas znajdzie tu jeszcze —
Lubię synów, to nasi przyszli towarzysze.

Ż e g o t a

⁹⁰ Wy tu długo siedzicie?

F r e j e n d

Skądże datę wiedzieć?

Kalendarza nie mamy, nikt listów nie pisze;
To gorsza, że nie wiemy, póki mamy siedzieć.

S u z i n

Ja mam u okna parę drewnianych firanek
I nie wiem nawet, kiedy mrok, a kiedy ranek.

F r e j e n d

Ale pytaj Tomasza, patryjarchę biedy —
Największy szczupak, on też pierwszy wpadł do matni;
On nas tu wszystkich przyjął i wyjdzie ostatni,
Wie o wszystkich, kto przybył, skąd przybył i kiedy.

S u z i n

To pan Tomasz! ja poznać nie mogłem Tomasza.
¹⁰⁰ Daj mi rękę, znałeś mię krótko i niewiele:
Wtenczas tak była droga wszystkim przyjaźń wasza,
Otaczali was liczni, bliżsi przyjaciele;
Nie dojrzałeś mię w tłumie, lecz ja ciebie znałem,
Wiem, coś zrobił, coś cierpiał, żebyś nas ocalił —
Odtąd będę się z twojej znajomości chwalił,
I w dzień zgonu przypomnę — z Tomaszem płakałem.

85* Паглядзім, лёс які заслужыць твой інфант.
(сочыць па руцэ)
 Калі ён шчырым будзе пад маскоўскім катам,
 Спаткае суд, кібіткі, і турму, і краты,
 І, можа быць, тут з намі будзе векаваць.
 Люблю сыноў, як нашых будучых калег.

Ж а г о т а

90 Даўно вы тут?

Ф р э е н д

Дый што сказаць, лістоў няма,
 Календара няма, дзён не прасочыш бег.
 І жах — ня знаць, як доўга будуць нас трымаць.

С у з і н

93* Калі ў нас дошкі на вакне замест фіранак —
 Як зразумееш: вечар за сьцяной ці ранак?

Ф р э е н д

У Томаша спытай, ён патрыярх вязьніцы,
 Нібы шчупак вялікі трапіў першы ў сетку —
 Апошнім выйдзе. Ён прыводаў нашых сьведка
 І ведае, за што мы кінуты таміцца.

С у з і н

100 Дык гэта Томаш! Вас і не пазнаць адразу!
 Руку падайце: праўда зналі мяне мала —
 Было ня скрасьці ўвагі вашай і адказу, —
 Бо кола шчыльнае сяброў вас атачала.
 За нас пакутвалі і нас жа ратавалі,
 Адзін ўступілі ў бой з варожымі палкамі,
 З той хвілі ганаруся, што знаёмы з вамі.
 Пры сьмерці ўспомню: з Томашам мы гаравалі.

F r e j e n d

Ale dla Boga, po co te łzy, płacze, zgroza.

Patrz — Tomasz, gdy był wolny, miał na swoim czole

Wypisano wielkimi literami «koza».

¹¹⁰ Dziś w więzieniu jak w domu, jak w swoim żywiole.

On był na świecie jako grzyby kryptogamy,

Wiedział i schnął od słońca — wsadzony do lochu,

Kiedy my, słoneczniki, bledniejem, zdychamy,

On rozwija się, kwitnie i tyje po trochu.

Ale też wziął pan Tomasz kurację modną,

Sławną teraz na świecie kuracją głodną.

Ż e g o t a

(do Tomasza)

Głodem ciebie morzono?

F r e j e n d

Dodawano stawy;

Ale gdybyś ją widział — widok to ciekawy!

Dość było taką stawą w pokoju zakadzić,

¹²⁰ Ażeby myszy wytruć i świerszcze wygładzić.

Ż e g o t a

I jakże ty jeść mogłeś!

T o m a s z

Tydzień nic nie jadłem,

Potem jeść próbowałem, potem z sił opadłem;

Potem jak po truciźnie czułem bole, kłucia,

Potem kilka tygodni leżałem bez czucia.

Nie wiem, ile i jakim choroby przebywałem,

Bo nie było doktora, co by je nazywał.

Wreszcie jam wstał, jadłem znowu i do sił przychodziłem,

I zdaje mi się, że do tej stawy zrodziłem.

Ф р э е н д

О, сьлёзы! Далібог, — мяззотная вадзіца.
 У Томаша на волі, у дзянькі ліхія,
 Ужо сьвяціўся надпіс на чале — «вязьніца»,
 110 У гэтых сутарэньнях — тут яго стыхія.
 Ён, быццам грыб, на сонцы проста жыць ня ў стане,
 Хаваецца ад сьвету у вільготным лёху,
 Дзе мы, сланечнікі, чаўрэем, хутка вянем,
 А ён тлусьцее нават і расьце па-троху.
 Дык вось, паддаўся Томаш модным выкрутасам,
 116* Пачаў лячыцца голадам апошнім часам.

Ж а г о т а

(да Томаша)

Вас мораць голадам?

Ф р э е н д

Дый не, хапае ежы —
 Па праўдзе — выгляд у яе занадта сьвежы.
 Ёй даць падсохнуць, і расьцерці ў парашкі —
 120 Атруціліся б цвыркуны і пацукі.

Ж а г о т а

Як тое можна есьці?

Т о м а ш

Тыдзень я пасьціўся,
 Пасьля пакаштаваў і ў той жа міг зваліўся.
 Скруціла, як халераю, ад калацьця,
 І месяц праляжаў у хмарах забыцьця.
 Ня ведаю, якою мучыўся хваробай —
 Бо лекар не цікавіўся маёй асобай.
 Нарэцце ачуняў, зноў праглынуць згадзіўся,
 Цяпер здаецца: для той стравы нарадзіўся.

F r e j e n d

(z wymuszoną wesołością)

Wierzcie mi, tam za kozą same urojenia;

¹³⁰ Kto tu był, sekret kuchni i mieszkań przeniknął:

Jeść, mieszkać, źle czy dobrze — skutek przywyknienia.

Pytał raz Litwin, nie wiem, diabła czy Pińczuka*:

«Dlaczego siedzisz w błocie?» — «Siedzę, bom przywyknął.»

J a k u b

Ależ przywyknać, bracie!

F r e j e n d

Na tym cała sztuka.

J a k u b

Ja tu siedzę podobno od ósmiu miesięcy,

A tak tęsknię jak pierwej, nie mniej —

F r e j e n d

I nie więcej?

Pan Tomasz tak przywyknął, że mu powiew zdrowy

Zaraz piersi obciąża, robi zawrót głowy.

On odwyknął oddychać, nie wychodzi z celi —

¹⁴⁰ Jeśli go stąd wypędzą, koza się opłaci:

Bo on potem ni grosza na wino nie straci,

Tylko łyknie powietrza i wnet się podchmieli*.

T o m a s z

Wolałbym być pod ziemią, w głodzie i chorobie,

Znosić kije i gorsze niżli kije — śledztwo,

Niż tu, w lepszym więzieniu, mieć was za sąsiedztwo. —

Łotry! wszystkich nas w jednym chcą zakopać grobie.

Ф р э е н д

(з найгранай весялосьцю)

130 Сябры, скажу, ня быў хто вязьнем — страціў многа,
Сакрэтам кухні і камфорту не пранікся.
Прыемна альбо кепска — звычка і нічога,
Пытаўся раз ліцьвін у пінчука ці д'ябла*:
«Чаму сядзіш ў балоце?» — «Га? Сяджу, бо звыкся».

Я к у б

Прывыкнеш тут...

Ф р э е н д

Без навыку ня зьбіць і яблык!

Я к у б

135* Я тут напэўна восьмы месяц і павер мне
Туга не адступае.

Ф р э е н д

Дык ня выйшаў тэрмін.

140 Вось Томаш так ужыўся ў гэтыя скляпеньні,
Што на паветры сьвежым адчувае ап'яненьне,
Ня змог бы і ўдыхнуць за сьценамі каморы.
А раптам вызваляць — ён зробіцца багаты,
Ня будзе мець зь віна зусім ніякіх стратаў:
Паветра лыкне і... усё, ужо ў гуморы*.

Т о м а ш

Не, лепей галадаць, хварэць, быць пад зямлёю,
Цярпець зьнявагу, зьдзекі самадураў, сьледзтва,
Чым зносіць у вязьніцы вашае суседзтва,
Яны ж нас кінуць у турму адной гурмою!

F r e j e n d

Jak to? więc płaczesz po nas? — masz kogo żałować.
 Czy nie mnie? Pytam, jaka korzyść z mego życia!
 Jeszcze w wojnie — mam jakiś talencik do bicia,
 150 I mógłbym kilku dońcom grzbiety naszpikować.
 Ale w pokoju — cóż stąd, że lat sto przeżyję
 I będę kłął Moskalów, i umrę — i zgniję.
 Na wolności wiek cały byłbym mizerakiem,
 Jak proch albo jak wino miernego gatunku —
 Dziś, gdy wino zatknięto, proch przybito kłakiem,
 W kozie mam całą wartość butli i ładunku.
 Wytchnąłbym się jak wino z otwartej konewki;
 Spaliłbym jak proch lekko z otwartej panewki.
 Lecz jeśli mię w łańcuchach stąd na Sybir wyślą,
 160 Obaczą mię Litwini bracia i pomyślą:
 Wszakci to krew szlachecka, to młodź nasza ginie,
 Poczekaj, zbójco caru, czekaj, Moskwicinie! —
 Taki jak ja, Tomaszu, dałby się powiesić,
 Żebyś ty jedną chwilę żył na świecie dłużej;
 Taki jak ja — ojczyźnie tylko śmiercią służy;
 Umarłbym dziesięć razy, byle cię raz wskrzesić —
 Ciebie lub ponurego poetę Konrada,
 Który nam o przyszłości jak Cygan powiada. —

(do Konrada)

Wierzę, bo Tomasz mówił, żeś ty śpiewak wielki,
 170 Kocham cię, boś podobny także do butelki:
 Rozlewasz pieśń, uczuciem, zapalem oddychasz,
 Pijem, czujęm, a ciebie ubywa — usychasz.

(bierze za rękę Konrada i lży sobie ociera)

(do Tomasza i Konrada)

Wy wiecie, że was kocham, ale można kochać,
 Nie płakać. Otoż, bracia, osuszcie lży wasze,
 Bo jak się raz rozczulę i jak zacznę szlochać,
 I herbaty nie zrobię, i ogień zagaszę.

(robi herbatę)

Ф р э е н д

Па кім ты плачаш? Хочаш нас пашкадаваць?
 Ці не мяне? А дзе карысьць з майго жыцьця?
 Яшчэ ў вайне — я маю талент да біцьця,
 150 І мог бы казакам хрыбты нашпігаваць.
 А хто я ў мірны час? Гадоў мо сто асілю,
 Каб клясьці маскалёў, а там — спачну ў магіле.
 На волі поўны век я быў бы драбязою,
 Як порах ці віно сярэдняга гатунку.
 Аднак віно за коркам, порах пад плітою,
 І кошт мой роўны тут бутэльцы ці ладунку.
 Адсюль бы выветрыўся, — з конаўкі, віном,
 На волі ўспыхнуў бы, як порах над агнём.
 160 Калі ж у ланцугах мяне ў Сібір пагоняць,
 Браты-ліцьвіны ўбачаць і ў званы зазвоняць:
 Так кроў шляхецкая, так моладзь наша гіне,
 Чакай забойца цар, чакай, чакай, масквіне!
 Не, Томаш мой, я лепей дам сябе павесіць,
 Каб ты на сьвеце жыў даўжэй, хаця б хвіліну,
 Я здатны толькі сьмерцю падтрымаць айчыну,
 І за тваё жыцьцё сваіх аддаў бы дзесяць...
 Альбо за Конрада — панурага паэта,
 Які, што той цыган, вяшчае тайны сьвету.

(да Конрада)

170 Казаў мне Томаш, быццам дар твой неахопны,
 І я люблю цябе, ты да віна падобны —
 Нам разьліваеш песьню, жарсьцю запаляеш —
 Мы п'ем, п'янем, але сам ты засыхаеш.

(бярэ Конрада за руку, выцірае сабе сьлёзы)

(да Томаша і Конрада)

Я вас люблю, а ці магчыма вас любіць
 Бязь сьлёз?... Давайце перастанем плакаць, браткі,
 Бо як пачнем мы разам сьлёзы рэчкай ліць —
 Агонь загасім, і ня ўбачыць нам гарбаткі.

(робіць гарбату)

(Chwila milczenia)

K s. L w o w i c z

Prawda, źle przyjmujemy nowego przybysza;

(pokazując Żegotę)

W Litwie zły to znak płakać we dniu inkrutowin* —

Czy nie dosyć w dzień milczym! — he? — jak długa cisza.

J a k u b

¹⁸⁰ Czy nie ma nowin z miasta?

W s z y s c y

Nowin?

K s. L w o w i c z

Żadnych nowin?

A d o l f

Jan dziś chodził na śledztwo, był godzinę w mieście,

Ale milczy i smutny — i jak widać z miny,

Nie ma ochoty gadać.

K i l k u z w i ę ź n i ó w

No, Janie! nowiny?

J a n S o b o l e w s k i

(ponuro)

Niedobre — dziś — na Sybir — kibitek dwadzieście

Wywieźli.

Ż e g o t a

Kogo? — naszych?

J a n

Studentów ze Żmudzi.

(Хвілю маўчаньне)

К с . Л ь в о в і ч

Ну вось, сяброве, добра госьця мы прымаем...

(паказвае на Жаготу)

А на ўваходзіны сьляза — прыкмета злая*.

Чаму маўчым? Цішы ў каморах досыць маем.

Я к у б

180 Што ў горадзе?

У с е

Што там!?

К с . Л ь в о в і ч

Ёсьць навіна якая?

А д о л ь ф

181* Вазілі Яна справу крапаць, быў у месьце,
Відаць, што заклапочаны ён чымсьці пільна,
Прыйшоў маўклівы, сумны.

Н е к а т о р ы я з ь в я з ь н я ў

Яне, як там Вільня?

Я н С а б а л е ў с к і

(панура)

185* Жахліва. У Сібір кібітак дваццаць дзесьці
Пагналі.

Ж а г о т а

Хтосьці з нашых?

Я н

Школьнікі са Жмудзі.

W s z y s c y

Na Sybir?

J a n

I paradnie! — było mnóstwo ludzi.

K i l k u

Wywieźli!

J a n

Sam widziałem.

J a c e k

Widziałeś! — i mego

Brata wywieźli? — wszystkich?

J a n

Wszystkich — do jednego.

Sam widziałem. — Wracając, prosiłem kaprała

- ¹⁹⁰ Zatrzymać się; pozwolił chwilkę. Stałem z dala,
 Skryłem się za słupami kościoła. W kościele
 Właśnie msza była — ludu zebrało się wiele.
 Nagle lud cały runął przeze drzwi nawałem,
 Z kościoła ku więzieniu. Stałem pod przysionkiem,
 I kościół tak był pusty, że w głębi widziałem
 Księdza z kielichem w rękę i chłopca ze dzwonkiem.
 Lud otoczył więzienie nieruchomym wałem;
 Od bram więzienia na plac, jak w wielkie obrzędy,
 Wojsko z bronią, z bębniami stało we dwa rzędy;
²⁰⁰ W pośrodku nich kibitki. — Patrząc, z placu sadzi
 Policmejster na koniu — z miny zgadłbyś łatwo,
 Że wielki człowiek, wielki tryumf poprowadzi:
 Tryumf cara północy, zwycięzcy nad — dziatwą. —
 Wkrótce znak dano bębniem i ratusz otwarty —
 Widziałem ich: za każdym z bagnetem szły warty,

У с е

Хіба ў Сібір?

Я н

Парадна, каб глядзелі людзі.

Не к а т о р ы я з ь в я з ь н я ў
Пагналі!

Я н

Бачыў сам.

Я ц а к

А брата ты майго

Заўважыў сярод іх?

Я н

Усіх да аднаго

Разгледзець я пасьпеў. Там папрасіў капрала
 190 Хвіліну затрымацца. Варта нас чакала.
 Я за калёнамі схаваўся — а ў касьцёле
 Ішла імша — людзей сабралася даволі.
 Да выйсьця раптам рынуліся ўсе навалай —
 І далей, бегма, да вязьніцы. Краем вока
 Ў касьцёл я зазірнуў — там пустка панавала,
 Шчэ келіх ксёндз трымаў, хлапчук — званок. Знадворку
 Люд атачыў вязьніцу нерухомым валам.
 На пляц ад брамы выйшла, як у час парада,
 Узброенае войска, бубнары ў два рады,
 200 Кібіткі паміж іх. Гляджу, а на кані
 Трасецца паліцмайстар — зь міны тхне хвальбою:
 Герой нясе трыюмф, о, Божа барані, —
 Цароў трыюмф — тут перамога... над дзятвою.
 Пад бубнаў гром у ратушы адкрылі дзьверы,
 Іх вывелі, за кожным са штыхом жаўнеры.

- Małe chłopcy, znędzniałe, wszyscy jak rekruci
Z golonymi głowami; na nogach okuci.
Biedne chłopcy! — najmłodszy, dziesięć lat, nieboże,
Skarżył się, że łańcucha podźwignąć nie może,
210 I pokazywał nogę skrwawioną i naga.
Policmejster przejeżdża, pyta, czego żądał;
Policmejster człek ludzki, sam łańcuch oglądał:
«Dziesięć funtów, zgadza się z przepisana waga.» —
Wywiedli Janczewskiego — poznałem, oszpetniał,
Szerniał, schudł, ale jakoś dziwnie wyszlachetniał.
Ten przed rokiem swawolny, ładny chłopczyk mały,
Dziś poglądał z kibitki, jak z odludnej skały
Ów Cesarz! — okiem dumnym, suchym i pogodnym;
To zdawał się pocieszać spółników niewoli,
220 To lud żegnał uśmiechem gorzkim, lecz łagodnym,
Jak gdyby im chciał mówić: nie bardzo mię boli.
Wtem zdało mi się, że mnie napotkał oczyma,
I nie widząc, że kapral za suknią mię trzyma,
Myślił, żem uwolniony — dłoń swą ucałował
I skinął ku mnie, jakby żegnał i winszował —
I wszystkich oczy nagle zwróciły się ku mnie,
A kapral ciągnął gwałtem, ażebym się schował;
Nie chciałem, tylko stanął bliżej przy kolumnie.
Uważałem na więźnia postawę i ruchy:
230 On postrzegł, że lud płacze patrząc na łańcuchy,
Wstrząsł nogą łańcuch, na znak, że mu niezbyt ciężył.
A wtem zacięto konia — kibitka runęła —
On zdjął z głowy kapelusz, wstał i głos natężył,
I trzykroć krzyknął: «Jeszcze Polska nie zginęła.» —
Wpadli w tłum — ale długo ta ręka ku niebu,
Kapelusz czarny jako chorągiew pogrzebu,
Głowa, z której włos przemoc odarła bezwstydną,
Głowa niezawstydzona, dumna, z dala widna,
Co wszystkim swą niewinność i hańbę obwieszcza

Малыя хлопцы, нібы ў рэкруты забраны,
 Галёныя галовы, на нагах кайданы.
 Адзін малодшы, дзесяці гадоў, нябожа,
 Паскардзіўся — пасунуць ланцугі ня можа:
 210 Пад лахманамі ўкроў нацёртая нага.
 Гуманны паліцмайстар сам яго спытаў,
 І так і сяк ланцуг пачціва аглядаў:
 «Тут дзесяць фунтаў — згодна правілам вага».
 214* Вядуць Янчэўскага — схуднеў, я ледзь пазнаў!
 Шляхецтва і пакуты німб над ім лунаў,
 А год таму быў хлопчык ладны, бестурботны,
 217* Цяпер, нібыта Цэзар са скалы самотнай
 Глядзеў паглядам роўным і высакародным —
 То браўся пацяшаць калегаў па няволі,
 220 То люд сьвяціў усьмешкай горкай і лагоднай,
 Як бы хацеў сказаць: «Не адчуваю болю».
 У міг той, раптам, мы спаткаліся вачамі,
 Ён не прыкмеціў, што капрал сачыў за намі,
 Падумаў вольны я і з гэтым віншаваў,
 Вітаючы, далонь сваю пацалаваў.
 Імгненна сотняй позіркаў я стаў палонны
 «Схавайся, адыдзі», — капрал мне загадаў.
 На крок наблізіўся я толькі да калёны.
 Выразна бачыў яго постаць і кайданы;
 230 Вакол народ рыдаў — Янчэўскі закаваны!
 Ён ланцугі прыўзняў — глядзеце не цяжкія.
 Конь рушыў. Пацягнулася кібітка міма.
 Ён капялюш зняў, рукі ўскінуў маладыя
 І крыкнуў траекроць: «Жыве мая радзіма!»
 Худыя рукі працялі нябёс прасьцяг,
 А чорны капялюш, нібы жалобны сыцяг.
 І галава яго, насільна пагалёная,
 Здалёку бачная і нескароная,
 Ўзвышаецца над сотнямі галоў людзкіх —

240 I wystaje z czarnego tyłu głów natłoku
 Jak z morza łeb delfina, nawałnicy wieszczą,
 Ta ręka i ta głowa zostały mi w oku,
 I zostaną w mej myśli — i w drodze żywota
 Jak kompas pokażą mi, powiodą, gdzie cnota;
 Jeśli zapomnę o nich, Ty, Boże na niebie,
 Zapomnij o mnie. —

K s. L w o w i c z
 Amen za was.

K a ż d y z w i ę ź n i ó w
 I za siebie.

J a n S o b o l e w s k i
 Tymczasem zajeżdżały inne rzędem długim
 Kibitki; ich wsadzano jednego po drugim.
 Rzuciłem wzrok po ludu ściśnionego kupie,
 250 Po wojsku — wszystkie twarze poblady jak trupie;
 A w takim tłumie taka była cichość głucha,
 Żem słyszał każdy krok ich, każdy dźwięk łańcucha.
 Dziwna rzecz! wszyscy czuli, jak niehumanitarna kara:
 Lud, wojsko czuje — milczy — tak boją się cara.
 Wywiedli ostatniego — zdało się, że wzbraniał,
 Lecz on biedny iść nie mógł, co chwila się słaniał,
 Z wolna schodził ze schodów i ledwie na drugi
 Szczebel stąpił, stoczył się i upadł jak długi;
 To Wasilewski, siedział tu w naszym sąsiedztwie;
 260 Dano mu tyle kijów onegdaj na śledztwie,
 Że mu odtąd krwi kropli w twarzy nie zostało.
 Żołnierz przyszedł i podjął z ziemi jego ciało,
 Niósł w kibitkę na rękę, ale ręką drugą
 Tajemnie łzy ocierał — niósł powoli, długo;
 Wasilewski nie zemdlał, nie zwisnął, nie ciężał,

- 240 Бязьвіннасьць альбо ганьбу сьмела абвяшчае,
 Нібы дэльфін ляціць вышэй віроў марскіх,
 Штурм, навальніцу над зямлёю прадракае.
 Карціны тыя я запомню дэталёва,
 Каб кампасам былі мне на шляху жыцьцёвым.
- 245* Мой Бог, прашу Цябе, калі забуду іх,
 Забудзь мяне.

К с . Л ь в о в і ч
 Амін за вас!

К о ж н ы з ь в я з ь н я ў
 За нас усіх.

- Я н С а б а л е ў с к і
- Кібіткі пад'яжджалі іншыя тымчасам,
 У іх саджалі новых вязьняў раз за разам.
 Я азірнуў натоўп: народ, і нават войскі,
 250 Стаялі бледныя, як вылітыя з воска,
 Злавесная навісла цішыня наўкруг,
 Былі чутны ў ёй мерны крок, а зь ім ланцуг.
 У сэрцах боль — завошта моладзь пакарана?!
 Аднак народ маўчыць, баючыся тырана.
 Апошняга ўвялі, ён быццам упіраўся,
 Але я зразумеў — ад слабасьці хістаўся,
 Ісці ня мог. Ледзь-ледзь ён на прыступку ўстаў,
 Сарваўся і на бруку цела распрастаў.
- 259* То Васілеўскі, што быў з намі па-суседзтву,
 260 Ён перад гэтым палкі вытрываў на сьледзтве.
 На твары не было ніводнае крывінкі.
 Прыбег жаўнер, падняў, нібы былінку,
 Панёс яго, трымаючы адной рукою,
 І ў той жа час, тайком, смахнуў сьлязу другою.
 Да чорнае кібіткі нёс марудна і няўмела,

Ale jak padł na ziemię prosto, tak otężał.
 Niesiony, jak słup sterczał i jak z krzyża zdjęte
 Ręce miał nad barkami żołnierza rozpięte;
 Oczy straszne, zbielełe, szeroko rozwarte;
 270 I lud oczy i usta otworzył — i razem
 Jedno westchnienie z piersi tysiąca wydarte,
 Głębokie i podziemne jęknęło dokoła,
 Jak gdyby jęły wszystkie groby spod kościoła.
 Komenda je zgłuszyła bębniem i rozkazem:
 «Do broni — marsz» — ruszono, a środkiem ulicy
 Puściła się kibitka lotem błyskawicy.
 Jedna pusta: był więzień, ale niewidomy;
 Rękę tylko do ludu wyciągnął spod słomy,
 Sinią, rozwartą, trupią; trząsał nią, jakby żegnał;
 280 Kibitka w tłum wjechała; nim bicz tłumy przegnał,
 Stanęli przed kościołem; i właśnie w tej chwili
 Słyszałem dzwonek, kiedy trupa przewozili.
 Spójrzałem w kościół pusty i rękę kapłańską
 Widziałem, podnoszącą Ciało i Krew Pańską,
 I rzekłem: Panie, Ty, co sądami Piłata
 Przelałeś krew niewinną dla zbawienia świata,
 Przyjm tę spod sądów cara ofiarę dziecinną,
 Nie tak świętą ni wielką, lecz równie niewinną.

(Długie milczenie)

J ó z e f

Czytałem ja o wojnach: w dawnych, dzikich czasach,
 290 Pisał, że tak okropne wojny prowadzono,
 Że nieprzyjaciel drzewom nie przepuszczał w lasach
 I że z drzewami na pniu zasiewy palono.
 Ale car mędrszy, srożej, głębiej Polskę krwawi,
 On nawet ziarna zboża zabiera i dławi;
 Sam szatan mu metodę zniszczenia tłumaczy.

- А той ня зьвіс, ня зьмяк, напружылася цела,
 Уражаньне было — з крыжа вось толькі зняты,
 Раскінутыя рукі, як Хрыстос расьпяты,
 Пашыраныя вочы ў неба скіраваны,
 270 І вочы у людзей напоўніліся жахам,
 І разам з тысячы грудзей стогн нестрыманы
 Міжволі вырваўся, працяўшы ўсё наўкола,
 Нібы магілы энклі з-пад муроў касьцёла.
 Гром тарабанаў выбухнуў, прайшоў па дахах,
 «Да зброі — марш!» — далі загад. І вось імчыцца
 Кібітка ўперад чорнай бліскавіцай.
 Яна здавалася пустой, але з саломы
 Руку сьсінелую працягваў невідомы,
 І пальцы тонкія дрыжэлі, бы жагналі.
 280 Празь люд кібітку да касьцёла падагналі,
 Званок пачуўся з храма ўласна ў тыя хвілі —
 Калі нябожчыка вязьлі — там так званілі.
 Усхваляванага заўважыў капэляна,
 Узносіў да нябёс ён цела і кроў Пана.
 А я сказаў: о, Божа! Ты судом Пілата
 Праліў бязьвінна кроў, сьвет збавіў ад расплаты.
 З-пад царскага суда прымі ахвяру зноў —
 Дзіця нявіннае, яго сьвятую кроў.

(Доўгае маўчаньне)

Ю з а ф

- 289* Пра войны я чытаў, раней ў старых часах
 290 Вайна была бязьлітаснай жахлівай сечай,
 Што нават дрэвам помсьціў вораг у лясах.
 Паліў пасевы, селішчы рабіў пустэчай.
 А цар нам — зьлейшы, — будучыні пагражае,
 Ён і зярняты для пасеву зьніштажае,
 Шатан яму сваю мэтоду зла тлумачыць.

K ó ł a k o w s k i
I uczniowi najlepszą nagrodę wyznaczy.

(Chwila milczenia)

K s. L w o w i c z
Bracia, kto wie, ów więzień może jeszcze żyje;
Pan Bóg to sam wie tylko i kiedyś odkryje.
Ja jak ksiądz pomodłę się i wam radzę szczerze
³⁰⁰ Zmówić za męczennika spoczynek pacierz. —
Kto wie, jaka nas wszystkich czeka jutro dola.

A d o l f
Zmówże i po Ksawerym pacierz, jeśli wola;
Wiesz, że on, nim go wzięli, w łeb sobie wystrzelił.

F r e j e n d
Łebski! — To z nami uczty wesole on dzielił,
Jak przyszło dzielić biedę, on w nogi ze świata.

K s. L w o w i c z
Nieźle by i za tego pomodlić się brata.

J a n k o w s k i
Wiesz, Księżę, dalibógże, drwię ja z twojej wiary;
Coż stąd, choćbym był gorszym niż Turki, Tatarzy,
Choćbym został złodziejem, szpiegiem, rozbojnikiem,
³¹⁰ Austryjakiem, Prusakiem, carskim urzędnikiem;
Jeszcze tak prędko Bożej nie lękam się kary; —
Wasilewski zabity, my tu — a są cary.

F r e j e n d
Toż chciałem mówić, dobrze, żeś ty za mnie zgrzeszył;
Ale pozwól odetchnąć, bom całkiem osłupiał.

Кулакоўскі
Настаўнік вучню ўзнагароду і прызначыць.

(Хвіліна маўчаньня)

К с . Л ь в о в і ч
Мо вязень той ня выйшаў за жыцця парог?..
Пра тое толькі ведае адзін Пан Бог,
Я — ксёндз, я памалюся за спачынак ўсіх
300 Пакутнікаў бязьвінных. І вы са мной за іх
Замоўце колькі слоў. Хто знае нашу долю.

А д о л ь ф
302* І за Ксавэрыя малітву нам дазволіш?
Да арышта ён кулю ў лоб сабе пусьціў.

Ф р э е н д
От, выдумаў! — бяседы з намі ён дзяліў,
А як бяду прыйшло дзяліць, дык першым — змыцца!

К с . Л ь в о в і ч
За брата нашага нам варта памаліцца.

Я н к о ў с к і
307* Ах, ксёнжа! Богу дагадзіць — пустая мара.
І што з таго? Хай быў я турак ці татарын,
Ці мала: злодзей, шпег альбо слуга ліхварскі,
310 Прусак, а можа аўстрыяк, ураднік царскі.
Дык што? Лякацца кары Божай, раз мы тут,
Калі забіты Васілеўскі, цар свой правіць суд.

Ф р э е н д
Ты словы мае скраў і за мяне зграшыў,
Дазвольце мне ўдыхнуць — паветра тут нястача,

Sluchając tych powieści — człek spłakał się, zgłupiał.
Ej, Feliksie, żebyś ty nas trochę pocieszył!
Ty, jeśli zechcesz, w piekle diabła byś rozśmieszył.

K i l k u z w i ę ź n i ó w
Zgoda, zgoda, Feliksie, musisz gadać, śpiewać,
Feliks ma głos, hej, Frejend, hej, wina nalewać.

Ż e g o t a

³²⁰ Stójcie na chwilę — ja też szlachcic sejmikowy,
Choć ostatni przybyłem, nie chcę cicho siedzieć;
Józef nam coś o ziarnkach mówił — na te mowy
Gospodarz winien z miejsca swego odpowiedzieć.
Lubo car wszystkie ziarna naszego ogrodu
Chce zabrać i zakopać w ziemię w swoim carstwie,
Będzie drożyzna, ale nie bójcie się głodu;
Pan Antoni już pisał o tym gospodarstwie.

J e d e n z w i ę ź n i ó w

Jaki Antoni?

Ż e g o t a

Znacie bajkę Goreckiego?
A raczej prawdę?

K i l k u

Jaką? powiedz nam, kolego.

Ż e g o t a

³³⁰ Gdy Bóg wygnał grzesznika z rajskiego ogrodu,
Nie chciał przecie, ażeby człowiek umarł z głodu;
I rozkazał aniołom zboże przysposobić
I rozsypać ziarnami po drodze człowieka.
Przyszedł Adam, znalazł je, obejrzał z daleka
I odszedł; bo nie wiedział, co ze zbożem robić.

Каб слухаць страшныя аповеды і плачы.
Гэй, Фэлікс! Чуеш! Трошкі б нас разварушыў,
Калі б ты захацеў — і д'ябла расьсьмяшыў.

К о л ь к і в я з ь н я ў
Так, Фэлікс — штосьці раскажы і пасьпявай,
Ты маеш слова! Фрэнд! Кубкі налівай!

Ж а г о т а
320 Пастой! Хвіліначку! Я шляхціц сэйміковы,
Хаця апошнім прыбыў — не хачу тут ціха
Сядзець... Вось Юзаф пра зярняты веў размовы,
Як гаспадар, я мушу распавесьці крыху:
Ахвочы цар да нашых зерняў доўга будзе,
Ён хоча іх забраць, схаваць у сваім царстве,—
Ну што ж, цана ўзрасьце — не згаладаюць людзі!
Антоні напісаў аб гэтым гаспадарстве.

А д з і н з ь в я з ь н я ў
328* Які Антоні?

Ж а г о т а
Склаў Гарэцкі байку тую.
А, можа, быль?

К о л ь к і в я з ь н я ў
Хай пан расказам пачастуе.

Ж а г о т а
330 Калі два грэшнікі былі выгнаны з раю,
Бог на зямлю зірнуў: што там, ці памірае
Ад голаду гаротны чалавек? Тады
Анёлам загадаў узяць зярняты хлеба
І па людзкіх сыцяжынах іх рассыпаць зь неба.
Адам падняў сухія дробныя плады,

Aż w nocy przyszedł diabeł mądry i tak rzecze:
 «Niedaremnie tu Pan Bóg rozsypał garść żyta,
 Musi tu być w tych ziarnach jakaś moc ukryta;
 Schowajmy je, nim człowiek ich wartość dociecze.»

340 Zrobił rogiem rów w ziemi i nasypał żytem,
 Naplwał i ziemią nakrył, i przybił kopytem;
 Dumny i rad, że Boże zamiary przeniknął,
 Całym gardłem rozśmiał się i ryknął, i zniknął.
 Aż tu wiosną, na wielkie diabła zadziwienie,
 Wyrasta trawa, kwiecie, kłosy i nasienie.
 O wy! co tylko na świat idziecie z północą,
 Chytrość rozumem, a złość nazywacie mocą;
 Kto z was wiarę i wolność znajdzie i zagrziebie,
 Myśli Boga oszukać — oszuka sam siebie.

J a k u b

350 Brawo Antoni! pewnie Warszawę nawiedzi
 I za tę bajkę znowu z rok w kozie posiedzi.

F r e j e n d

Dobre to — lecz ja znowu do Feliksa wracam.
 Wasze bajki — i co mi to za poezyje,
 Gdzie muszę głowę trudnić, niżli sens namacam;
 Nasz Feliks z piosenkami niech żyje i pije!

(nalewa mu wino)

J a n k o w s k i

A Lwowicz co? — on pacierz po umarłych mówi!
 Posłuchajcie, zaśpiewam piosnkę Lwowiczowi.

(śpiewa)

Mówcie, jeśli wola czyja,
 Jezus Maryja.

360 Nim uwierzę, że nam sprzyja
 Jezus Maryja,

- Здумеўся і адкінуў прэч... А д'ябал сьцяміў:
 «Бог не дарэмна парасыпаў людзям жыта,
 Відаць, у зернях непрывабных моц укрыта,
 Схаваю іх падалей». І давай рагамі
 340 Зямлю рыхліць, кідаць у баразну зярняты,
 І капытамі прытаптаў, рабіў заўзята.
 Узрадаваны, — думку Бога разгадаў —
 Зароў, зарагатаў і ў пекла паскакаў.
 Якое было ўвесну д'яблава здзіўленьне,
 Калі паўсталі каласы, далі насеньне!
 О, розум хцівы, зло рабіць ахвочы!
 347* Пачуй мой голас, сьцяты холадам паўночным:
 Хто зернейка свабоды марыць пахаваць,
 Ня Богу, а сабе той мае напсаваць!

Я к у б

- 350 Але штукар! Антонію за байку брава!
 351* Пасадзяць зноў, калі наведае Варшаву.

Ф р э е н д

Сябры! Да Фэлікса вярнуцца прапаную,
 Бо вашы байкі, скажам шчыра, не па мне,
 Пакуль там знойдзеш сэнс — дык галаву разьдзьмуе,
 Няхай наш Фэлікс зь песенькай живе! І п'е!

(налівае яму віно)

Я н к о ў с к і

А Львовіч што? Малітву распачаў нанова?
 Для пана Львовіча пяю я адмыслова.

(сьпявае)

- 358* Кажуць мальцы і старыя —
 Ісус, Марыя.
 360 Ці ж свабоду нам адкрые
 Ісус, Марыя?

Niech wprzód łotrów powybijają
Jezus Maryja.

Tam car jak dzika bestyja,
Jezus Maryja!
Tu Nowosilcow jak źmija,
Jezus Maryja!

370

Póki cała carska szyja,
Jezus Maryja,
Póki Nowosilcow pija,
Jezus Maryja,
Nie uwierzę, że nam sprzyja
Jezus Maryja.

K o n r a d

Słuchaj, ty! — tych mnie imion przy kielichach wara.
Dawno nie wiem, gdzie moja podziąła się wiara,
Nie mieszam się do wszystkich świętych z litaniji,
Lecz nie dozwolę bluźnić imienia Maryi.

K a p r a l

(podchodząc do Konrada)

Dobrze, że Panu jedno to zostało imię —
Choć szuler zgrany wszystko wyrzuci z kalety,
380 Nie zgrał się, póki jedną ma sztukę monety.
Znajdzie ją w dzień szczęśliwy, więc z kalety wyjmie,
Więc da w handel na procent, Bóg pobłogosławi,
I większy skarb przed śmiercią, niżli miał, zostawi.
To imię, Panie, nie żart — więc mnie się zdarzyło
W Hiszpaniji, lat temu — o, to dawno było,
Nim car mię tym oszpecił mundurem szelmowskim —
Więc byłem w legijonach, naprzód pod Dąbrowskim,
A potem wszedłem w sławny pułk Sobolewskiego.

Нечысьць хай сьпярша зарые
Ісус, Марыя.

Там цары, як зьмеі злыя
Ісус, Марыя!
Шпегі — служкі іх начныя
Ісус, Марыя!

370 А пакуль цар мае шыю
Ісус, Марыя,
Й напасільцавы жывыя
Ісус, Марыя,
Не паверу ў словы тыя,
Ісус, Марыя.

К о н р а д

Імёнаў тых пры келіху не памінай,
Хаця ня веру я ні ў пекла ані ў рай,
Зьмяшаліся перада мною ўсе сьвятыя, —
Ня сьмей блюзьнерыць зь імені Марыя!

К а п р а л

(падыходзіць да Конрада)

Хвала, што хоць адно імя шануе пан.
380 Гулец, згуляўшыся, наўрад сябе застрэліць,
Калі ў кішэні захаваў апошні шэлег.
Бо прыйдзе дзень, ён новы апрагне жупан, —
Той шэлег дасьць дзясятка, і другі, і трэці,
І будзе скарб, што ў спадчыну займеюць дзеці.
А гэтае імя — зусім ня жарт, панове!
Я перад тым, як змусілі стаць у ахове,
386* Служыў з Дамброўскім у замежных легіёнах,
А потым быў залічаны пад сьцяг Кароны
388* Ў полк Сабалеўскага — вялікага героя.

S o b o l e w s k i

To mój brat!

K a p r a l

O mój Boże! pokój duszy jego!

390 Walny żołnierz — tak — zginął od pięciu kul razem;
 Nawet podobny Panu. — Otoż — więc z rozkazem
 Brata Pana jechałem w miasteczko Lamego —
 Jak dziś pamiętam — więc tam byli Francuziska:
 Ten gra w kości, ten w karty, ten dziewczęta ściska —
 Nuż beczec — każdy Francuz, jak podpije, beczy.
 Jak zaczną tedy śpiewać wszyscy nie do rzeczy,
 Siwobrode wąsiale takie pieśni tłuste!
 Aż był wstyd mnie młodemu. — Z rozpusty w rozpustę,
 Dalej bredzić na świętych; otoż z większych w większe
 400 Grzechy laząc, nuż bluźnić na Pannę Najświętszą —
 A trzeba wiedzieć, że mam patent sodalisa
 I z powinności bronię Maryi imienia —
 Więc ja im perswadować: Stulcie pysk, do bisa! —
 Więc umilkli, nie chcąc mieć ze mną do czynienia. —

(Konrad zamysła się, inni zaczynają rozmowę)

Ale no Pan posłuchaj, co się stąd wyświęci.
 Po zwadzie poszliśmy spać, wszyscy dobrze cięci —
 Aż w nocy trąbią na koń — zaczną obóz trwożyć —
 Francuzi nuż do czapek, i nie mogą włożyć:
 Bo nie było na co wdziąć, bo każdego główka
 410 Była ślicznie odcięta nożem jak makówka.
 Szelma gospodarz porznął jak kury w folwarku;
 Patrząc, więc moja głowa została na karku;
 W czapce kartka łacińska, pismo nie wiem czyje:
 «*Vivat Polonus, unus defensor Mariae.*»
 Otoż widzisz Pan, że ja tym imieniem żyję.

С а б а л е ў с к і

Ён брат мой!

К а п р а л

Будзе хай душа яго ў спакоі!

390 Мы ў бой ішлі. Сьвісталі кулі шчыльным градам.
 І пяць яго спаткалі... Вось, зь яго загадам
 392* Быў у Ламега я — мястэчка ёсьць такое.
 Гляджу: французы п'юць, нядбайныя, гуляюць,
 У косьці, карты і дзяўчатак абдымаюць.
 І ну раўці, а, выпіўшы, француз раве,
 Дый так, што вопратку ледзь на сабе ня рве,
 І што гарланяць! — паўтарыць бы не пасьмеў —
 Паміж сівых я, малады, ўвесь чырванеў.
 Затым давай імёны прамаўляць сьвятыя.
 400 І жарцікі пускаць пра Ясную Марыю.
 401* Але ж быў я і ёсьць дагэтуль садалісам,
 Заўсёды мушу бараніць імя яе,
 Тады ім крыкнуў: «Гэй, чаго зайшліся віскам!»
 Французы змоўклі ўраз, каб не дражніць мяне.

(Конрад задумваецца, іншыя пачынаюць размаўляць)

Але паслухайце далей: як павялося,
 Пасьля п'яной тузьні спаць войска разьляглося.
 А ў ночы збор трубяць — рыхтуй абоз дарожны,
 Французы – хоп! – да шапак, а надзець ня можна,—
 Няма на што, вось так, — выпадак быў суровы,
 410 Жаўнеры бедныя пазбаўлены галаваў,
 Іх гаспадар чык-чык, курэй нібы ў фальварку.
 І толькі чую,— галава мая на карку,
 Цыдулка ў шапцы, словы ў ёй былі такія:
 414* «*Vivat Polonus, unus defensor Mariae.*» —
 Яе імя заўжды мяне ад бедаў скрые.

J e d e n z w i ę ź n i ó w
 Feliksie, musisz śpiewać; nalać mu herbaty
 Czy wina. —

F e l i k s

Jednogłośnie decydują braty,
 Że muszą być wesoly. Chociaż serce pęka,
 Feliks będzie wesoly i będzie piosenka.

(śpiewa)

420 Nie dbam, jaka spadnie kara,
 Mina, Sybir czy kajdany;
 Zawsze ja wierny poddany
 Pracować będę dla cara.

W minach kruszec kując młotem
 Pomyślę: ta mina szara
 To żelazo — z niego potem
 Zrobi ktoś topór na cara.

Gdy będę na zaludnieniu,
 Pojmę córeczkę Tatara;
 430 Może w moim pokoleniu
 Zrodzi się Palen dla cara.

Gdy w kolonijach osiędę,
 Ogród zorzę, grzędy skopię,
 A na nich co rok siać będę
 Same lny, same konopie.

Z konopi ktoś zrobi nici —
 Srebrem obwita nić szara
 Może się kiedyś poszczyci,
 Że będzie szarfą dla cara.

А д з і н з ь в я з ь н я ў
Гэй, Фэлікс, нам сьпяеш? Наліць яму гарбаткі
Альбо віна!

Ф э л і к с

Што ж, просьбу вашу знаю, браткі,
Каб не дрыжэла сэрца ад журботнай млосьці —
Я зараз падару вам сьпевы весялосьці.

(сьпявае)

420 Ехаць мне ў Сібір пара
Лезьці ў шахты і кайданы,
Буду працаваць аддана
Я для бацюхны-цара.

Біць руду — мая работа,
Дом мой — шэрая нара,
З той руды хтось зробіць потым
І сякеру для цара.

Як пайду на пасяленьне,
Я татарку абяру,
430 Хай у першым пакаленьні
431* Зродзіць Палена цару.

На сядзібку з агародам
Трохі грошай накаплю,
Буду на карысьць народу
Сеяць лён і канаплю.

436* Выйдзе шалік саматканы,
Ніткі з лёну й серабра —
Будзе шаліку пашана
439* Стаць удаўкай для цара.

C h ó r

(śpiewa)

440

Zrodzi się Palen dla cara
ra — ra — ra — ra — ra — ra —

S u z i n

Lecz cóż to Konrad cicho zasepiony siedzi,
Jakby obliczał swoje grzechy do spowiedzi?
Feliksie, on nie słyszał zgoła twoich pieni;
Konradzie — patrzcie — zbladnął, znowu się czerwieni.
Czy on słaby?

F e l i k s

Stój cicho — zgadłem, że tak będzie —

O, my znamy Konrada, co to znaczy, wiemy.
Północ jego godzina. — Teraz Feliks niemy,
Teraz, bracia, piosenkę lepszą posłyszemy.
450 Ale muzyki trzeba — ty masz flet, Frejendzie,
Graj dawną jego nutę, a my cicho stójmy
I kiedy trzeba, głosy do choru nastrójmy.

J ó z e f

(patrząc na Konrada)

Bracia! duch jego uszedł i błądzi daleko;
Jeszcze nie wrócił — może przyszłość w gwiazdach czyta,
Może się tam z duchami znajomymi wita,
I one mu powiedzą, czego z gwiazd docieką.
Jak dziwne oczy — błyszczą ogień pod powieką,
A oko nic nie mówi i o nic nie pyta;
Duszy teraz w nich nie ma; błyszczą jak ogniska
460 Zostawione od wojska, które w nocy cieniu
Na daleką wyprawę ruszyło w milczeniu —
Nim zgasną, wojsko wróci na swe stanowiska.

(Frejend próbuje różnych nut)

Х о р

(сьпявае)

440 Зродзіць Палена цару.
Ту-ру-ру, ту-ру-ру.

С у з і н

Чамусьці Конрад сумны, у сабе замкнёны,
Як бы да споведзі рыхтуецца ўтрапёна.
Ня слухаў Фэлікса, хаваюць позірк веі,
Зьнянацку пабялеў і зноўку чырванее.
Мо ён самлеў?

Ф э л і к с

Няўжо ты Конрада ня знаеш?!
Цссс... Поўнач настае — прыйшла яго гадзіна,
Я сам заўжды нямею ў гэтыя хвіліны,
Пры нас узняцца песня лепшая павінна.
450 Дзе твая флейта, Фрэнд? Ціха падыграеш —
Яго мэлёдыю ўзгадаў? І мы бадзёра
Калі спатрэбіцца, падхопім зычным хорам.

Ю з а ф

(гледзячы на Конрада)

Браты, пакінуў яго дух зямлі раздольле,
Па зорах будучыню нашую чытае,
Ён з духамі знаёмымі там размаўляе,
Яны паведаюць яму нябёсаў волю.
А позірк, бы відушчым і ня быў ніколі:
Нішто ня скажа вока, і не запытае —
У ім душы няма!.. Вось так кастры гараць,
460 Пакінутыя войскам, што сышло з прывала,
Вугольле тлее нават пад дажджом і шквалам,
Пакуль ня вернецца назад са славай раць.

(Фрэнд спрабуе розныя ноты)

K o n r a d

(śpiewa)

Pieśń ma była już w grobie, już chłodna —
 Krew poczuła — spod ziemi wygląda —
 I jak upiór powstaje krwi głodna,
 I krwi żąda, krwi żąda, krwi żąda.
 Tak! zemsta, zemsta, zemsta na wroga,
 Z Bogiem i choćby mimo Boga!

(Chór powtarza)

470 I Pieśń mówi: ja pójdę wieczorem,
 Naprzód braci rodaków gryźć muszę,
 Komu tylko zapuszczę kły w duszę,
 Ten jak ja musi zostać upiorem.
Tak! zemsta, zemsta, etc. etc.

Potem pójdziem, krew wroga wypijem,
 Ciało jego rozrąbiem toporem,
 Ręce, nogi goździami przybijem,
 By nie powstał i nie był upiorem.

Z duszą jego do piekła iść musim,
 Wszyscy razem na duszy usiędziem,
 480 Póki z niej nieśmiertelność wydusim,
 Póki ona czuć będzie, gryźć będziemy.
Tak! zemsta, zemsta, etc. etc.

K s. L w o w i c z

Konradzie, stój, dla Boga, to jest pieśń pogańska.

K a p r a l

Jak on okropnie patrzy — to jest pieśń szatańska.

(Przestają śpiewać)

К о н р а д

(сьпявае)

Мая песьня памерла, застыла,
 Водар бітвы яе ажывіў,
 Як вампір, яна мкнецца да жылаў,
 Да крыві, да крыві, да крыві.
 Гэй, зьбірайся на помсту ў дарогу,
 Пойдзем з Богам альбо супраць Бога!

(Хор паўтарае)

470 Песьня кліча і круціцца вірам,
 Ёй сьпярша землякоў зварушу,
 Каму іклы ўсаджу я ў душу,
 Будзе той ненажэрным вампірам,
 Гэй, зьбірайся на помсту *etc. etc.*

Кроў варожую вып'ем, а цела
 Мы сякерай сьсячэм, разьдзяром,
 І цьвікамі прыб'ем, каб зьмярцьвелы
 Ўжо ніколі ня ўстаў упыром.

480 На душы яго разам шалёна
 Мы паскачам — над пеклам уздыбім,
 Яе будзем хвастаць нестамлёна,
 Аж пакуль бесьсьмяротнасьць ня выб'ем
 Гэй, зьбірайся на помсту *etc. etc.*

К с . Л ь в о в і ч

Стой, Конрад! Дзеля Бога, сьпеў спыні паганскі!

К а п р а л

Як ён глядзіць жахліва — сьпеў яго шатанскі!

(Перастаюць сьпяваць)

K o n r a d

(z towarzyszeniem fletu)

Wznoszę się! lecę! tam, na szczyt opoki —
 Już nad plemieniem człowieczem,
 Między proroki.

Stąd ja przyszłości brudne obłoki
 Rozcinam moją żrenicą jak mieczem;
 490 Rękami jak wichrami mgły jej rozdieram —
 Już widno — jasno — z góry na ludy spozieram —
 Tam księga sybilińska przyszłych losów świata —
 Tam, na dole!

Patrz, patrz, przyszłe wypadki i następne lata,
 Jak drobne ptaki, gdy orła postrzegą,
 Mnie, orła na niebie!
 Patrz, jak do ziemi przypadają, biega,
 Jak się stado w piasek grzebie —
 Za nimi, hej, za nimi oczy me sokole,
 500 Oczy błyskawice,
 Za nimi szpony moje! — dostrzegę je, schwycę.

Cóż to? jaki ptak powstał i roztacza pióra,
 Zasłania wszystkich, okiem mię wyzywa;
 Skrzydła ma czarne jak burzliwa chmura,
 A szerokie i długie na kształt tęczy łuku.
 I niebo całe zakrywa —

To kruk olbrzymi — ktoś ty? — ktoś ty, kruku?
 Ktoś ty? — jam orzeł! — patrzy kruk — myśl moją płacze!
 Ktoś ty? — jam gromowładny! —
 510 Spójrział na mnie — w oczy mię jak dymem uderzył,
 Myśli moje miesza — płacze —

К о н р а д

(у суправаджэньні флейты)

Узношуся! лячу! на пік гары высокай —
 Я — над краінамі плямён людзкіх —
 Спаміж прарокаў.

Імгляцца будучыні брудныя аблокі,
 Як хуткі меч пагляд мой працінае іх.
 490 Рукамі, быццам сьмерчам хмары прарываю
 І праз палонку я народы спазіраю,
 492* Сыбільлі кнігі, што вяшчаюць лёсы сьвету,
 Раскрыты там, на доле!
 Хвіліны бачу я наступных летаў,
 Як птушкі дробныя, яны пачуўшы
 Палёт арліны мой,
 Бягуць ва ўсе бакі — свае ратуюць душы —
 Да долу — і ў пясок ныраюць з галавой.
 За імі, мае вочы, гэі, саколе!
 500 Гэй, бліскавіца!
 Гэй, кіпцюры мае — ці ім абараніцца?!

Што гэта? Птах з вышыняў да мяне імчыцца,
 На бой сьцюдзёным вокам выклікае,
 А крылы змрочныя, як хмара навальніцы,
 Шырокія, што небакраю доўгі лук,
 Ён імі неба цалкам закрывае.

То велічэзны крук. Куды ляціш ты, крук?
 І хто ты? Я — арол... О, блытаюцца думкі.
 Я грому валадар! А ты?
 510 Глядзіш, — мне ў вочы б'еш завесай дымавой...
 О, блытаюцца думкі...

K i l k u z w i ę ź n i ó w

Co on mówi — co — co to — patrz, patrz, jaki blady.

(porywają Konrada)

Uspokój się...

K o n r a d

Stój! stójcie! — jam się z krukiem zmierzył —

Stójcie — myśli rozplączę —

Pieśń skończę — skończę —

(słania się)

K s. L w o w i c z

Dosyć tych pieśni.

I n n i

Dosyć.

K a p r a l

Dosyć — Pan Bóg z nami —

Dzwonek! — słyszycie dzwonek? — runt, runt pod bramami!

Gaście ogień — do siebie!

J e d e n z w i ę ź n i ó w

(patrząc w okno)

Bramę odemknęli —

Konrad osłabł — zostawcie — sam, sam jeden w celi!

(Uciekają wszyscy)

К о л ь к і в я з ь н я ў
 Ён бледны! Трызьніць на парозе нематы.
(кідаюцца да Конрада)
 Цішэй!

К о н р а д
 Стой! З крумкачом вяду сьмяротны бой!
 Я скончу песню!..
 Танчаць вобразы... малюнкi..
(хістаецца)

К с . Л ь в о в і ч
 Тых песняў досыць.

І н ш ы я
 Праўда, хопіць...

К а п р а л
 Пан Бог з намі —
 Званок... ці чулі?.. То напэўна рунт пры браме!
 Гэй! Па каморах ўсе!

А д з і н з ь в я з ь н я ў
(глядзіць у вакно)
 Адкрылі дзьверкі ў плоце.
 Зьнясілеў Конрад. Хай пабудзе ў адзіноце.
(Усе зьбягаюць)

SCENA II

IMPROWIZACJA

K o n r a d

(po długim milczeniu)

Samotność — cóż po ludziach, czym śpiewak dla ludzi?
Gdzie człowiek, co z mej pieśni całą myśl wysłucha,
Obejmie okiem wszystkie promienie jej ducha?
Nieszczęsny, kto dla ludzi głos i język trudzi:
Język kłamie głosowi, a głos myślom kłamie;
Myśl z duszy leci bystro, nim się w słowach złamie,
A słowa myśl pochłona i tak drżą nad myślą,
Jak ziemia nad połkniętą, niewidzialną rzeką:
Z drżenia ziemi czyż ludzie głąb nurtu docieką,
10 Gdzie pędzi, czy się domyślą? —

Uczucie krąży w duszy, rozpala się, żarzy,
Jak krew po swych głębokich, niewidomych cieśniach;
Ile krwi tylko ludzie widzą w mojej twarzy,
Tyle tylko z mych uczuć dostrzegą w mych pieśniach.

Pieśni ma, tyś jest gwiazdą za granicą świata!
I wzrok ziemski, do ciebie wysłany za gońca,
Choć szklanne weźmie skrzydła, ciebie nie dolata,
Tylko o twoję mleczną drogę się uderzy;
20 Domyśla się, że to słońca,
Lecz ich nie zliczy, nie zmierzy.

СЦЭНА ІІ

ІМПРАВІЗАЦЫЯ

К о н р а д

(на доўгім маўчаньні)

Самота... Хто я людзям? Я для іх пясняр?
Дзе чалавек, што ў песьнях слухаць думку здольны
І ахінаць праменьні духу зрокам вольным?
Няшчасны, хто тлумачыць сьвету музы дар.
Язык падманіць голас, голас зманіць думкі —
Яны лятуць, пакуль у слоўныя карункі
Ня трапяць, — і дрыжаць над сьцятай думкай словы,
Як глеба над падземнай, незаўважнай плыняй.
Ці дрогасьць тая нам раскажа пра глыбіні?
10 Таемныя адкрые сховы?

Віруюць у душы пачуцьці, паляць жарам,
Струменяцца, нібыта кроў па сваіх цесьнях;
Румянцу колькі ўспыхвае на маім твары —
Пачуцьцяў столькі ж можна распазнаць і ў песьнях.

О, мая песьня — зорка за мяжой Сусьвету,
17* Пагляд зямлян імкнецца да яе бясконца,
І хоць шклянныя крыльлі — недасяжна мэта,
Шлях млечны той палёт стрымае срэбным зьнічам.
І разумецьцем, што там сонцы,
20 Але ці зьмерым іх, пралічым?

Wam, pieśni, ludzkie oczy, uszy niepotrzebne;
 Płyńcie w duszy mej wnętrzościach,
 Świećcie na jej wysokościach,
 Jak strumienie podziemne, jak gwiazdy nadniebne.

Ty Boże, ty naturo! dajcie posłuchanie. —
 Godna to was muzyka i godne śpiewanie. —
 Ja mistrz!

Ja mistrz wyciągam dłonie!
 Wyciągam aż w niebiosy i kładę me dłonie
 30 Na gwiazdach jak na szklanych harmoniki kręgach.
 To nagłym, to wolnym ruchem
 Kręcę gwiazdy moim duchem;
 Milijon tonów płynie; w tonów milijonie
 Każdy ton ja dobyłem, wiem o każdym tonie;
 Zgadzam je, dzielę i łączę,
 I w tęcze, i w akordy, i we strofy płacę,
 Rozlewam je we dźwiękach i w błyskawic wstęgach. —

Odjąłem ręce, wzniosłem nad świata krawędzie,
 I kręgi harmoniki wstrzymały się w pędzie.
 40 Sam śpiewam, słyszę me śpiewy —
 Długie, przeciągłe jak wichru powiewy,
 Przewiewają ludzkiego rodu całe tonie,
 Jęczą żalem, ryczą burzą,
 I wieki im głucho wtórzają;
 A każdy dźwięk ten razem gra i płonie,
 Mam go w uchu, mam go w oku,
 Jak wiatr, gdy fale kołysze,
 Po świstach lot jego słyszę,
 Widzę go w szacie obłoku.

50 Boga, natury godne takie pienie!
 Pieśń to wielka, pieśń-tworzenie;

Вам, песьні, ні вушэй і ні вачэй ня трэба,
 Плынецеся ў душы глыбінях!
 Сьвяцеце на яе вышынях...
 Як той струмень падземны, быццам зорка ў небе!

Ты, Божа, ты Прырода! Абвастрэце слых,
 Вас годная мэлэдья песьняў маіх.

Я майстар!

Я небу выпрастаў далоні.

Я майстар! Зораў дакранаюцца мае далоні,
 30* Нібы гармонікі крышталёных колаў.

То рэзкім, то павольным рухам,
 Кручу я зоры сілай духу.

І нараджаюцца, плывуць таноў мільёны.
 Сам выбіраю, знаю ўсё пра кожны тон я.

Іх множу і дзялю, складаю,

У строфы, у акорды, як хачу, сьпяляю.

Ствараю зь іх вясёлку ці маланкі ўсполах.

Я на краі Сусьвету! Я ўздываю рукі —

У міг адзін гармонікі сьціхаюць гукі.

40 Сьпяваю сам! І ў маіх сьпевах —
 Штармы і штыль, сьпякота і залева.

Там паўстае гісторыя людзкая,
 Жалобна енчыць, стогне морам,
 Стагодзьдзі глуха ўтораць хорам.

Адценьне тону кожнага палае,

За ім сачу я вухам, вокам:

Як вецер неўпрыкмет качуе,

Але я посьвіст лёту чую

І бачу шлях яго ў аблоках.

50 Прыроды, Бога варты сьпеў мой зорны!

Ён твор мой, ён сам жыццятворны.

Taka pieśń jest siła, dzielność,
 Taka pieśń jest nieśmiertelność!
 Ja czuję nieśmiertelność, nieśmiertelność tworzę,
 Cóż Ty większego mogłeś zrobić — Boże?
 Patrz, jak te myśli dobywam sam z siebie,
 Wcielam w słowa, one lecą,
 Rozsypują się po niebie,
 Toczą się, grają i świecą;
 60 Już dalekie, czuję jeszcze,
 Ich wdziękami się lubuję,
 Ich okrągłość dłonią czuję,
 Ich ruch myślą odgaduję:
 Kocham was, me dzieci wieszcie!
 Myśli moje! gwiazdy moje!
 Czucia moje! wichry moje!
 W pośrodku was jak ojciec wśród rodziny stoje,
 Wy wszystkie moje!

70 Depcę was, wszyscy poeci,
 Wszyscy mędrcie i proroki,
 Których wielbił świat szeroki.
 Gdyby chodzili dotąd wśród swych dusznych dzieci,
 Gdyby wszystkie pochwały i wszystkie oklaski
 Słyszeli, czuli i za słuszne znali,
 I wszystkie sławy każdodziennej blaski
 Promieniami na wieńcach swoich zapalali,
 Z całą pochwał muzyką i wieńców ozdobą,
 Zebraną z wieków tyła i z pokoleń tyła;
 Nie czuliby własnego szczęścia, własnej mocy,
 80 Jak ja dziś czuję w tej samotnej nocy:
 Kiedy sam śpiewam w sobie,
 Śpiewam samemu sobie.
 Tak! — czuły jestem, silny jestem i rozumny. —

О, песня — дзейнасьць, моц і годнасьць.

О, песня — вечнасьць, бесьсьмяротнасьць!

Глядзі, я сам ствараю бесьсьмяротнасьць, Божа!

Што больш вялікага зрабіць ты можаш?

Зь сябе самога думкі здабываю,

Я ажыўляю словы імі,

Што ўюцца па ўсім небакраі,

Лятуць агнямі зіхаткімі,

60

Далёка іх магу прыкмеціць,

Сугуччамі замілавацца,

Рукой адчуць — зачаравацца,

Іх танцамі залюбавацца.

Я вас люблю, Прароцтва дзеці!

Вы — мае думкі, мае зоры,

Мае пачуцьці і вяхоры.

Спаміж вас я, як бацька на сямейным зборы!

Вы ўсе мае, ва ўсёй прасторы!

Над вамі я стаю, паэты!

70

Над вамі, мудрацы, прарокі!

Якіх уславіў сьвет шырокі!

Калі б дагэтуль вы жылі між родных дзетак,

Калі б вы чулі пахвалу, далоняў пляскат,

Штодзённа ведалі б ушанаваньне,

Раскошу, хомар залатога бляску,

На скронях бы зіхцеў вянок прызнанья,

Каб музыку трыюмфа, ласку, захапленне,

Сабралі б вам з усіх стагодзьдзяў, пакаленьняў,

Не адчувалі б шчасьця вы і моцы ўласнай,

80

Якія тут я адчуваю ў ночы яснай,

Калі сам у сабе сьпяваю,

Сам для сябе сьпяваю.

Так! Я мудрэйшы сёньня, сьвет выразней чутны,

Nigdy nie czułem, jak w tej chwili —
Dziś mój zenit, moc moja dzisiaj się przesili,
Dziś poznam, czym najwyższy, czyli tylko dumny;
Dziś jest chwila przeznaczona,
Dziś najsilniej wyteżę duszy mej ramiona —

To jest chwila Samsona,

⁹⁰ Kiedy więzień i ślepy dumał u kolumny.
Zrzucę ciało i tylko jak duch wezmę pióra —

Potrzeba mi lotu,

Wylecę z planet i gwiazd kołowrotu,
Tam dojdę, gdzie graniczą Stwórcza i natura.

I mam je, mam je, mam — tych skrzydeł dwoje;
Wystarczą — od zachodu na wschód je rozszerzę,
Lewym o przeszłość, prawym o przyszłość uderzę,
I dojdę po promieniach uczucia — do Ciebie!

I zajrzę w uczucia Twoje,

¹⁰⁰ O Ty! o którym mówią, że czujesz na niebie.
Jam tu, jam przybył, widzisz, jaka ma potęga,
Aż tu moje skrzydło sięga;
Lecz jestem człowiek, i tam, na ziemi me ciało;
Kochałem tam, w ojczyźnie serce me zostało. —

Ale ta miłość moja na świecie,

Ta miłość nie na jednym spoczęła człowieku

Jak owad na róży kwiecie,

Nie na jednej rodzinie, nie na jednym wieku.

Ja kocham cały naród! — objąłem w ramiona

¹¹⁰ Wszystkie przeszłe i przyszłe jego pokolenia,

Przycisnąłem tu do łona,

Jak przyjaciel, kochanek, małżonek, jak ojciec;

Chcę go dźwignąć, uszczęśliwić,

Chcę nim cały świat zadziwić —

І, як ніколі, волю маю!
 Мой настае зэніт, і ў гэты міг спазнаю —
 Я толькі горды ці вышэй за ўсіх, магутны!
 Хвіліна тая вызначана конам,
 Душы маёй напружаны рамёны,
 89* То будзе хвіляю Самсона,
 90 Калі калёну абхапіў сьляпец пакутны.
 Я скіну цела, возьме дух пярэ свабоды —
 І прагне ён палёту,
 І ён імчыць з плянэтнага колазвароту,
 Туды, мяжуе дзе Стваральнік сам з Прыродай.

Я маю, маю крыльлі! Абдымаю імі
 На захад ад усхода ўзмахам плаўным
 Былое — левым, будучыню — правым.
 Я да Цябе па промнях пачуцьця нязломных
 Іду ўспалаць пачуцьцямі Тваімі,
 100 О, Ты, мне кажуць, зь неба сочыш сьвет нястомна —
 Глядзі! Я побач! Тут! Моц ува мне якая!
 Цябе на крылах дасягаю!
 Я — чалавек, і цела на зямлі пакінуў,
 Там я кахаў і ў сэрца ўсю ўвабраў айчыну.

Але мая любоў на сьвеце
 Не на адным спачыла чалавеку,
 Ня як пчала на ружы квецце,
 Не на адной сям'і, часіне, веку.
 Люблю я ўвесь народ! І як зямля людзей,
 110 Наступныя і ўсе былыя пакаленьні
 Я прытуляю да грудзей.
 Люблю яго, як сябар, бацька, муж, каханак,
 Хачу даць шчасьце і ўзрушэньне,
 Накіраваць у вольны сьвет яго памкненьні,

Nie mam sposobu i tu przyszedłem go dociec.
 Przyszedłem zbrojny całą myśli władzą,
 Tej myśli, co niebiosom Twe gromy wydarła,
 Śledziła chód Twych planet, głąb morza rozwarła —
 Mam więcej, tę Moc, której ludzcie nie nadadzą,
 120 Mam to uczucie, co się samo w sobie chowa
 Jak wulkan, tylko dymi niekiedy przez słowa.

I Mocy tej nie wzięłem z drzewa edeńskiego,
 Z owocu wiadomości złego i dobrego;
 Nie z ksiąg ani z opowiadań,
 Ani z rozwiązania zadań,
 Ani z czarodziejskich badań;
 Jam się twórcą urodził:
 Stamtąd przyszły siły moje,
 Skąd do Ciebie przyszły Twoje,
 130 Boś i Ty po nie nie chodził:
 Masz, nie boisz się stracić — i ja się nie boję.
 Czyś Ty mi dał, czy wzięłem, skąd i Ty masz — oko
 Bystre, potężne: w chwilach mej siły — wysoko
 Kiedy na chmur spójrzę szlaki
 I wędrowne słyszę ptaki,
 Żeglujące na ledwie dostrzeżonym skrzydle;
 Zechcę, i wnet je okiem zatrzymam jak w sidle —
 Stado pieśń żałośną dzwoni,
 Lecz póki ich nie puszczę, Twój wiatr ich nie zgoni.
 140 Kiedy spójrzę w kometę z całą mocą duszy,
 Dopóki na nią patrzę, z miejsca się nie ruszy.

Tylko ludzcie skazitelni,
 Marni, ale nieśmiertelni,
 Nie służą mi, nie znają — nie znają nas obu,
 Mnie i Ciebie;
 Ja na nich szukam sposobu
 Tu w niebie.

Але пакуль той спосаб мной не адшуканы.

Прыйшоў я думкаю дапытлівай узброены,
Якою зь неба высякаю бліскавіцы,

Пільную ход плянэт, марскога дна тайніцы.

Я маю болей — Моц, што ад людзей утоена,
120 І пачуцьцё, што ў Моцы той схавана,
Што толькі ў словах вырываецца вульканам.

І Моц я тую ўзяў не ад пазнаньня дрэва,

Ня з плоду, які дала чалавеку Ева,

Ня з кніг альбо апавяданьняў

І не з глыбокіх разважаньняў,

Не з варажбы і чараваньняў —

Я нарадзіўся творцам!

З вытокаў тых паходзіць Моц мая,

Адкуль Табе прыйшла Твая.

130 Яе Ты не шукаў, калі задумаў сонца!

І страціць не баісься — так і я!

Ці Ты мне даў, ці сам, дзе й Ты, узяў я вока,

Што над зямлёй узносіцца высока,

Плывуць там аблачыны сваім шляхам,

Там чарада вандруе птахаў —

Як захачу, паглядам я спыню палёт іх,

Яны заб'юць крыламі, быццам у цянётах,

І плачуць, жаласна гамоняць,

Пакуль не адпушчу, Твой вецер іх ня згоніць.

140 А пагляджу ў хвіліны Моцы на камэту —

Ня зрушыць зь месца, не памкнецца ў глыб Сусьвету.

І толькі збэшчаныя людзі,

Адвечныя ў сваёй аблудзе

Ня слухаюць мяне, Цябе... Ня чуюць нас!

Адсюль, зь нябёсаў

Хачу ім даць наказ

Направіць лёс іх.

- Tę władzę, którą mam nad przyrodzeniem,
 Chcę wyrzucić na ludzkie dusze,
 150 Jak ptaki i jak gwiazdy rządę mym skinieniem,
 Tak bliźnich rozrządzać muszę.
 Nie bronią — broń broń odbije,
 Nie pieśniami — długo rosną,
 Nie nauką — prędko gnije,
 Nie cudami — to zbyt głośno.
 Chcę czuciem rządzić, które jest we mnie;
 Rządzić jak Ty wszystkimi zawsze i tajemnie:
 Co ja zechcę, niech wnet zgadną,
 Spełnią, tym się uszczęśliwią,
 160 A jeżeli się sprzeciwią,
 Niechaj cierpią i przepadną.
 Niech ludzie będą dla mnie jak myśli i słowa,
 Z których, gdy zechcę, pieśni wiąże się budowa; —
 Mówią, że Ty tak władasz!
 Wiesz, żem myśli nie popsuł, mowy nie umorzył;
 Jeśli mnie nad duszami równą władzę nadasz,
 Ja bym mój naród jak pieśń żywą stworzył,
 I większe niżli Ty zrobiłbym dziwo,
 Zanuciłbym pieśń szczęśliwą!
- 170 Daj mi rząd dusz! — Tak gardzę tą martwą budową,
 Którą gmin światem zowie i przywykł ją chwalić,
 Żem nie próbował dotąd, czyli moje słowo
 Nie mogłoby jej wnet zwalić.
 Lecz czuję w sobie, że gdybym mą wolę
 Ścisnął, natężył i razem wyświecił,
 Może bym sto gwiazd zgasił, a drugie sto wzniecił —
 Bo jestem nieśmiertelny! i w stworzenia kole
 Są inni nieśmiertelni — wyższych nie spotkałem. —
 Najwyższy na niebiosach! — Ciebie tu szukałem,
 180 Ja najwyższy z czujących na ziemnym padole.

- Уладай, што я над Прыродай маю,
 Хачу абняць людзкія душы,
 150 Шлях птушкам, зорам лёгкім гэстам вызначаю,
 Людзьмі таксама кіраваць я мушу!
 Ня зброяй — зброю нішчыць зброя,
 Ня песьнямі — задоўга сьпеюць,
 Ня цудамі — іх зьменіць мроя,
 Ня ведамі, бо парахнеюць, —
 Але душэўнымі пачуцьцямі маімі,
 Як, Божа, ты кіруеш незаўважна ўсімі.
 Што захачу — няхай празнаюць,
 І выканаўшы, знойдуць шчасьце,
 160 А будуць супраць — іх праклясьці
 Змагу — у цемры хай зьнікаюць.
 І будуць людзі для мяне, як думкі, словы,
 З якіх я песьні выкладу будову.
 Ты валадарыш гэтак над зямлёй!
 Табой падораную мову я шаную,
 Калі дасі мне ўладу, роўную Тваёй,
 Я свой народ ствару, як песьню трапяткую,
 І больш вялікае, чым Ты зраблю я дзіва —
 Бо песьня будзе назаўжды шчасьлівай!
- 170 Мне ўладу душаў дай! Так гарджу той будовай,
 Якую людзі лічаць сьветам, хваляць, песьцяць,
 Што не кранаў яе, хоць мог бы толькі словам
 Ушчэнт, скарузлую, разьнесьці.
 Але калі сабраў бы я сваю ўсю волю,
 Нібыта ў адну кропку акіяна хвалі —
 Пагасьлі б сотні зораў, сотні запалалі.
 Я бесьсьмяротны! І ў адвечным сьветаколе
 Я ведаў роўных мне — вышэйшых не спаткаў.
 На небе найвышэйшы! Я Цябе шукаў,
 180 Бо я вышэйшы на зямной юдолі,

Nie spotkałem Cię dotąd — żeś Ty jest, zgaduję;
 Niech Cię spotkam i niechaj Twą wyższość uczuję —
 Ja chcę władzy, daj mi ją lub wskaż do niej drogę;
 O prorokach, dusz władcach, że byli, słyszałem,
 I wierzę; lecz co oni mogli, to ja mogę,
 Ja chcę mieć władzę, jaką Ty posiadasz,
 Ja chcę duszami władać, jak Ty nimi władasz.

(Długie milczenie)

(z ironią)

Milczysz, milczysz! wiem teraz, jam Cię teraz zbałał,
 Zrozumiałem, coś Ty jest i jakieś Ty władał. —
 190 Kłamca, kto Ciebie nazywał miłością,
 Ty jesteś tylko mądrością.
 Ludzie myślą, nie sercem, Twych dróg się dowiedzą;
 Myślą, nie sercem, składy broni Twej wyśledzą —
 Ten tylko, kto się wrył w księgi,
 W metal, w liczbę, w trupie ciało,
 Temu się tylko udało
 Przywłaszczyć część Twej potęgi.
 Znajdzie truciznę, proch, parę,
 Znajdzie blaski, dymy, huki,
 200 Znajdzie prawność i złą wiarę
 Na mędrki i na nieuki.
 Myślom oddałeś świata użycie,
 Serca zostawiasz na wiecznej pokucie,
 Dałeś mnie najkrótsze życie
 I najmocniejsze uczucie. —

(Milczenie)

Czym jest me czucie?

Ach, iskrą tylko!

Czym jest me życie?

Ach, jedną chwilką!

І хочь я не сустрэў Цябе — ты тут, я знаю,
 Зьявіся! Я вышэйшасьць Боскую прызнаю —
 Я прагну ўлады — дай, адкрый шлях да яе!
 Прарокі ведалі душой, — я чуў, чытаў
 І веру, тое ж я магу, — песьні мае!
 Хачу я ўладу мець, якую сам Ты маеш,
 Хачу я душамаі ўладаць, як Ты ўладаеш.

(Доўгае маўчаньне)

(зь іроніяй)

Маўчыш... Цяпер я разгадаў Твае сакрэты.
 Я зразумеў, хто Ты, як валадарыш сьветам.
 190* Не, не любоў Ты, нам хлусілі,
 Ты толькі мудрасьць — думак сіла.
 Ня сэрца — розум спазнае Твае дарогі,
 Твае тайніцы, зброю і перасьцярогі.
 Таму, да кнігі хто прыкуты,
 Залез у лічбы, трупы ці мэталы,
 Хто ўзбуджаны дасьледным шалам —
 Адкрыецца Твая магута,
 Той знойдзе лекі, порах, пару,
 Той знойдзе дым, успышкі, гукі,
 200 Той праўдай набліжае кару
 Для хлуса дый ілжэнавукі.
 Аддаў Ты думкам сьвет, быцьцё,
 А сэрца кінуй у пакуце,
 Даў мне кароткае жыцьцё,
 І наймацнейшыя пачуцьці.

(Маўчаньне)

А што такое пачуцьцё?
 Толькі іскрына.
 І што маё жыцьцё?
 Адна хвіліна.

- 210 Lecz te, co jutro rykną, czym są dzisiaj gromy?
 Iskrą tylko.
 Czym jest wieków ciąg cały, mnie z dziejów wiadomy?
 Jedną chwilką.
 Z czego wychodzi cały człowiek, mały świeatek?
 Z iskry tylko.
 Czym jest śmierć, co rozproszy myśli mych dostatek?
 Jedną chwilką.
 Czym był On, póki światy trzymał w swoim łonie?
 Iskrą tylko.
- 220 Czym będzie wieczność świata, gdy On go pochłonie?
 Jedną chwilką.

G ł o s z l e w e j s t r o n y

Wsiąść muszę

Na duszę

Jak na koń.

Goń! goń

W cwał, w cwał!

G ł o s z p r a w e j

Co za szał!

Brońmy go, brońmy,

Skrzydłem osłońmy

Skoń.

- 231 Chwila i iskra, gdy się przedłuża, rozpala —
 Stwarza i zwała.
 Śmiało, śmiało! tę chwilę rozdłużmy, rozdaliśmy,
 Śmiało, śmiało! tę iskrę rozniećmy, rozpalmy —
 Teraz — dobrze — tak. Jeszcze raz Ciebie wyzywam,
 Jeszcze po przyjacielsku duszę Ci odkrywam.
 Milczysz — wszakżeś z Szatanem walczył osobiście?
 Wyzywam Cię uroczyście.
- Nie gardź mną, ja nie jeden, choć sam tu wzniesiony.
- 240 Jestem na ziemi sercem z wielkim ludem zbratan,
 Mam ja za sobą wojska, i mocy, i trony;
 Jeśli ja będę bluźnierca,
 Ja wydam Tobie krwawszą bitwę niżli Szatan:
 On walczył na rozumy, ja wyzwę na serca.
 Jam cierpiał, kochał, w mękach i miłości wzrosłem;

- 210 Чым будуць заўтра сённяшнія громы?
Толькі іскрынай.
Чым ёсьць стагодзьдзяў бег, што мне вядомы?
Адной хвілінай.
З чаго паходзіць чалавек — сусьвет закрыты?
Толькі зь іскрыны.
Што сьмерць, якая нішчыць розуму набытак?
Адна хвіліна.
Чым быў Ён сам да моманту сьветаўтварэньня?
Толькі іскрынай.
Чым вечнасьць будзе, калі прыйдзе час зьнікненьня?
Адной хвілінай.

Голас з левага краю	Голас з правага
Душу мы сочым,	Што за шал!
Гэй, заскочам —	Яго мы ўкрыем,
Добры конь.	Агорнем крыльлем
Наўздагон!	Скронь.
На ўвесь запал!	

- 231 Падоўжацца іскра з хвілінай — запалаюць,
Яны будуюць, разбураюць.
Ану, сьмялей, сьмялей трымаем хвост хвіліны,
Ану, сьмялей, сьмялей разьдзьмуем зьніч іскрыны.
Так — добра! Найвялікшы, дзе Твой голас Боскі!
Душу яшчэ раз адкрываю па-сяброўску.
- 327* Маўчыш. Змагаецься з Шатанам асабіста?
Хачу я папярэдзіць урачыста!
Хоць бачыш аднаго мяне, я не адзіны —
- 240 З народам сэрцам і душою пабратаны,
Я маю за сабою войскі і краіны,
А раптам стану я блюзьнерцам —
Са мной бой будзе больш крывавы, чым з Шатанам.
За розумы ён біўся, мне ж патрэбны сэрцы!
Бо я цяпеў, кахаў — тугу, пакуты зносіў,

Kiedyś mnie wydarł osobiste szczęście,
 Na własnej piersi ja skrwawiłem pięście,
 248 Przeciw Niebu ich nie wzniosłem.

G ł o s	G ł o s
Rumaka	Gwiazdo spadająca!
Przedzierzgnę w ptaka.	Jaki szal
Orlimi pióry	W otchłań cię strąca!
Do góry!	
W lot!	

Teraz duszą jam w moją ojczyznę wcielony;
 Ciałem połknąłem jej duszę,
 Ja i ojczyzna to jedno.
 260 Nazywam się Milijon — bo za miliony
 Kocham i cierpię katusze.
 Patrzę na ojczyznę biedną,
 Jak syn na ojca wplecionego w koło;
 Czuję całego cierpienia narodu,
 Jak matka czuje w łonie bole swego płodu.
 Cierpię, szaleję — a Ty mądrze i wesoło
 Zawsze rządźisz,
 Zawsze sądzisz,
 I mówią, że Ty nie błądzisz!
 270 Słuchaj, jeśli to prawda, com z wiarą synowską
 Słyszał, na ten świat przychodząc,
 Że Ty kochasz; — jeżeliś Ty kochał świat rodząc,
 Jeśli ku zrodzonemu masz miłość ojcowską; —
 Jeżeli serce czułe było w liczbie zwierząt,
 Któreś Ty w arce zamknął i wyrwał z powodzi; —
 Jeśli to serce nie jest potwór, co się rodzi
 Przypadkiem, ale nigdy lat swych nie dochodzi; —
 Jeśli pod rządem Twoim czułość nie jest bezrząd,
 Jeśli w milion ludzi krzyczących «ratunku!»

Калі ж Ты шчасьце захліснуў мне хваляй мукі,
 Я на сваіх грудзях свае скрываюў рукі,
 248 Але ня ўзьняў супраць Нябёсаў.

Г о л а с	Г о л а с
Адным махам	Гэй, зьніца ў небасхоне,
Конь будзе птахам.	Якая моц,
Арлом! Арлом!	Цябе скіроўвае ў бяздоньне?
У хмарны дом	
Імчыцца лётам.	

Цяпер душою я ў айчыну пранікнёны,
 Настрой душы яе ў сабе ўбіраю,
 Яна і я — мы зь ёй адзіны,
 260 Імя маё Мільён, бо за мільёны
 Люблю і мукі я трываю.
 Гляджу на смутную айчыну,
 Як сын на бацьку перад пакараньнем,
 Я адчуваю боль народу,
 Як адчувае ў сабе маці плоду,
 Цярплю, шалею, а Ты, мудры, без ваганьня
 Кіруеш, асуджаеш,
 Караеш, дагаджаеш,
 Памылак Ты не дапускаеш!?

270 Калі ўсё праўда, што я зь вераю сыновай
 Прыняў ад часу нараджэньня,
 Што Ты сьвет любіш, прызнаеш сваім тварэньнем,
 Глядзіш, гадуеш яго зь літасьцю бацьковай,
 І сэрца чулае было сярод жывёлін,
 275* Якіх Ты на каўчэгу збавіў хвалі пеннай,
 І калі сэрца, ўсё ж, ня вырадак няшчасны,
 Жыцьцё якога завяршаецца заўчасна,
 Калі Твая спагада нам — ня рух міжвольны,
 Калі мільён людзей, што просяць паратунку,

280 Nie patrzysz jak w zawiłe zrównanie rachunku; —
 Jeśli miłość jest na co w świecie Twym potrzebną
 I nie jest tylko Twoją omyłką liczebną...

G ł o s

Orła w hydrę!
 Oczy mu wydrę.
 Do szturmów dalej!
 Dymi! pali!
 Ryk, grzmot!

G ł o s

Z jasnego słońca
 Kometa błędu!
 Gdzie koniec twego pędu?
 Bez końca, bez końca!

292 Milczysz! — Jam Ci do głębi serce me otworzył,
 Zaklinam, daj mi władzę — jedna część jej licha,
 Część tego, co na ziemi osiągnęła pycha,
 Z tą jedną cząstką ileż ja bym szczęścia stworzył!
 Milczysz! — nie dasz dla serca, dajże dla rozumu. —
 Widzisz, zem pierwszy z ludzi i z aniołów tłumu,
 Że Cię znam lepiej niżli Twoje archanioły,
 Wart, żebyś ze mną władzą dzielił się na poły —
 300 Jeślim nie zgadł, odpowiedz — milczysz! ja nie kłamię.
 Milczysz i ufasz, że masz silne ramię —
 Wiedz, że uczucie spali, czego myśl nie złamię —
 Widzisz to moje ognisko — uczucie,
 Zbieram je, ściskam, by mocniej pałało,
 Wbijam w żelazne woli mej okucie,
 Jak nabój w burzące działo.

G ł o s

Ognia! pal!

G ł o s

Litość! za!

Odezwiń się — bo strzelę przeciw Twej naturze;
 310 Jeśli jej w gruzy nie zburzę,
 To wstrząsnę całym państw Twoich obszarem;
 Bo wystrzelę głos w całe obręby stworzenia,

280 Ня проста лічбы на Тваім рахунку,
Калі любоў на сьвеце — ёсьць Тваім імкненьнем,
А не раптоўная памылка вылічэння...

	Г о л а с	Г о л а с
283*	Арла ды ў гідру! Яму вочы вырву. На штурм, на бой! Хай дым гарой!	Ты зьзяеш, як сонца, Блукарка-камэта! А дзе твая мэта? Бясконцасьць, бясконцасьць!
	Пажар, гримоты!	

292 Маўчыш! Табе я сэрца глыбіню раскрыў,
Мне ўладу, заклінаю, дай — хоць частку, крыху
З таго, што маюць на зямлі багацьце, пыха.
З тае часьціны колькі б шчасьця я стварыў!
Маўчыш! Дай розуму, як сэрцу даць ня згодны,
Зь людзей, з анёлаў грамады высакароднай,
Я першы, хто Цябе спазнаць змог пасьядоўна —
Нам варта ўладу падзяліць з Табой пароўна.
300 Няпраўда? Адкажы! Дык знай! — Я не хлушу,
Ты маеш моц рамянаў, я — сваю душу,
Пачуцьцямі спалю, што думкай не скрышу.
Пачуцьці — вось агонь зьнішчальны мой,
Яго зьбяру мацней, ён будзе сыцяты
Ў маёй жалезнай волі, — бы набой
Закладзены ў гармату.

Г о л а с	Г о л а с
Да бою рыхтуй!	Лігасьць! Ратуй!

310 Мне адгукніся! Альбо стрэлю ў Тваю існасьць,
Яна, быць можа, утрымае непакіснасьць,
Табе, ўсё ж, падуладны скалану абшар.
Мой голас дасягне мяжы сьветаўтварэння,

Ten głos, który z pokoleń pójdzie w pokolenia:
Krzyknę, żeś Ty nie ojcem świata, ale...

G ł o s d i a b ł a

Carem!

(Konrad staje chwilę, ślania się i pada)

D u c h y z l e w e j s t r o n y

P i e r w s z y

Depc, chwytaj!

D r u g i

Jeszcze dysze.

P i e r w s z y

Omdlał, omdlał, a nim

Przebudzi się, dodusim.

D u c h z p r a w e j s t r o n y

Precz — modlą się za nim.

D u c h z l e w e j

Widzisz, odpędzają nas.

P i e r w s z y z l e w e j

Ty bestyjo głupia!

Nie pomogłeś mu słowo ostatnie wyrzygnąć,
Jeszcze o jeden stopień w dumę go podźwignąć!

³²⁰ Chwila dumy — ta czaszka już byłaby trupia.
Być tak blisko tej czaszki! i nie można deptać!
Widzieć krew w jego ustach, i nie można chłęptać!
Najgłupszy z diabłów, tyś go wypuścił w pół drogi.

Ён, моцны, пойдзе з пакаленьня ў пакаленьне,
Я крыкну: «Ты ня бацька сьвету, але...»

Г о л а с д ' я б л а

Цар.

(Конрад стаіць нерухома, потым пачынае хістацца і падае)

Д у х і з ь л е в а г а к р а ю

П е р ш ы

Хапай!

Д р у г і

Яшчэ жывы!

П е р ш ы

Прытомнасьць страціў ён,

Мо прыдушыць?

Д у х з п р а в а г а к р а ю

Прэч, не трывож ягоны сон!

Д у х з ь л е в а г а к р а ю

Глядзі, нас адганяюць!

П е р ш ы з ь л е в а г а к р а ю

Ах ты, шкоднік глупы,

Апошняя ня даў яму прамовіць слова,

Не падштурхнуў ты яго думу да высновы,

320 Хвіліна думкі — было б цела тое трупам.

Быць блізка каля цела — і ня сьмець таптаць!

На вуснах бачыць кроў — але ня сьмець хлябтаць!

Ты выпусьціў яго, няздара, з паўдарогі.

D r u g i

Wróci się, wróci —

P i e r w s z y

Precz stąd, bo wezmę na rogi

I będę cię lat tysiąc nosił, i w paszczę samą
Szatana wbiję.

D r u g i

Cha! cha! straszysz, ciociu! mamó!

Ja dziecko będę płakać —

(placze)

masz —

(uderza rogami)

A co, nie chybił?

Leć i nie wylaż z piekła — aha, do dna przybił —

Rogi me, brawo, rogi —

P i e r w s z y

Sacrédiu!

D r u g i

(uderza)

Masz.

P i e r w s z y

W nogi.

(Słychać stukanie i klucz we drzwiach)

D r u g i d u c h

³³⁰ Pop, klecha, przyczajmy się i schowajmy rogi.

Д р у г і

Ды вернецца...

П е р ш ы

Сьдзі! А то ўздыму на рогі.

І празь мільён гадоў цябе я кіну прама

Шатану ў пашчу.

Д р у г і

Ха-ха-ха! Мне страшна! Мама!

Дзіцяткам буду плакаць...

(плача)

На!

(б'е рогам)

Што, непрыемна?

Ляці і не вылазь сам зь яміны падземнай.

329 Вам, брава, рогі!

П е р ш ы

Sacré dieu!

Д р у г і

Яшчэ!?

(б'е рогам)

П е р ш ы

Наўцёкі!

(Чуецца стук у дзьверы і паварот ключа)

Д р у г і

330 Прытоімся ў кутку, ксяндза пазнаў я крокі.

S C E N A III

WCHODZĄ KAPRAL, BRACISZEK BERNARDYN PIOTR, JEDEN WIĘZIEŃ

K s. P i o t r

W imię Ojca i Syna i Świętego Ducha.

W i ę z i e Ń

On zapewne osłabiał — Konradzie! — nie słucha.

K s. P i o t r

Pokój temu domowi, pokój grzesznikowi.

W i ę z i e Ń

Dla Boga, on osłabiał, patrz — miota się, dąsa,
To jest wielka choroba, patrz, on usta kąsa.

(Ks. Piotr modli się)

K a p r a l

(do Więźnia)

Mój Panie, idźcie sobie, a nas tu zostawcie.

W i ę z i e Ń

Ale dla Boga! próżnych modlitew nieprawcie;
Podejmijcie go z ziemi, położmy do łóżka;
Księżę Pietrze.

K s. P i o t r

Tu zostaw.

СЦЭНА ІІІ

УВАХОДЗЯЦЬ КАПРАЛ, БРАТ БЭРНАРДЫНЕЦ ПЁТР, АДЗІН ВЯЗЕНЬ

К с . П ё т р

У імя Айца і Сына, і Духа Сьвятога.

В я з е н ь

Эй, Конрадзе, — ня чуе, аслабеў, нябога.

К с . П ё т р

^{3*} Мір дому гэтаму, мір грэшным несьвядомым!

В я з е н ь

Дзеля ўсяго сьвятога, гляньце, — хворасьць злая,
Увесь дрыжыць ён, вусны да крыві кусае.

(Кс. Пётр моліцца)

К а п р а л

(да вязьня)

Мой пане, я прашу, адных пакіньце нас.

В я з е н ь

Дзеля нябёс, малітвай не марнуйце час,
Павінны перанесьці мы яго на ложкак,
Ксёндз Пётр!

К с . П ё т р

Пакіньце нас.

W i ę z i e ń

Oto jest poduszka.

(kładnie Konrada)

- ¹⁰ E, ja wiem, co to znaczy. — Czasem nań napada
 Takie szaleństwo: długo śpiewa, potem gada,
 A jutro zdrów jak ryba. Lecz kto wam powiedział,
 Że on osłabiał?

K a p r a l

Panie, ot byś cicho siedział.

- Niech brat Piotr pomodli się nad waszym kolegą;
 Bo ja wiem, że tu było — coś — tu niedobrego.
 Gdy runt odszedł, w tej celi hałas posłyszałem,
 Spójrzę dziurką od klucza, a co tu widziałem,
 To mnie wiedzieć. Pobiegłem do mojego kmotra,
 Bo on człowiek pobożny, do braciszka Piotra —
²⁰ Patrz na tego chorego: niedobrze się dzieje —

W i ę z i e ń

Dalibóg, nie pojmuję — nic, i oszaleję.

K a p r a l

- Oszaleć? — Ej, Panowie, strzeżcie się, Panowie!
 U was usta wymowne, wiele nauk w głowie,
 A patrzcie, głowa mądra w prochu się taczała,
 I z tych ust, tak wymownych, patrzaj — piana biała.
 Słyszałem, co on śpiewał, ja słów nie pojąłem,
 Lecz było coś u niego w oczach i nad czołem.
 Wierz mi, że z tym człowiekiem niedobrze się dzieje —
 Byłem ja w legijonach, nim wzięto w rekruty,
³⁰ Brałem szturmem fortece, klasztory, reduty;
 Więcej dusz wychodzących z ciała ja widziałem,
 Niżli Waćpan przeczytał książek w życiu całym:

В я з е н ь

Падушку можа?..

(кладзе Конрада)

10 Я ведаю, што значыць гэта! Часам нападае
 Нібы вар'яцтва на яго: ўсю ноч сьпявае,
 А раніцай — здаровы, жвавы. І хто ж вам
 Пра ўсё сказаў?

К а п р а л

Хай пан цішэй паводзіць сам,

А ксёндз за сябра вашага памоліцца.
 Я знаў — нядобрае тут штосьці творыцца.
 Як рунт прайшоў, пачуў з каморы галасы,
 І скрозь замок зірнуў — паўсталі валасы.
 Да кума я пабег свайго, да сьвятара —
 Каб адшукаць хутчэй ксяндза Пятра —
 20 Агледзьце хворага, нядобрая тут дзея.

В я з е н ь

Не разумею вас... Ці сам я вар'яцею?!

К а п р а л

Эй, вар'яцець... Пасьцеражэцеся, панове!
 На вуснах думка ў вас — навук шмат у галовах,
 А гэта галава — нібы сьсівелая,
 У праху ўся, на вуснах пена белая.
 Сьпяваў ён тут, не пахапіў я толькі слоў,
 Штось у вачах і над чалом яго было.
 Павер мне, пане мой, нядобрая тут дзея.
 29* Пакуль сюды я трапіў, быў у легіёнах,
 30 Браў штурмам замкі, крэпасьці і бастыёны,
 Больш душаў бачыў я, што цела пакідалі,
 Чым кніг, якія, моладзь, вы ў жыцьці чыталі,

A to jest rzecz niemała widzieć, jak człek kona.
 Widziałem ja na Pradze księży zarzynanych,
 I w Hiszpaniji żywcem z wieży wyrzucanych;
 Widziałem matek szablą rozrywane łona,
 I dzieci konające na kozackich pikach,
 I Francuzów na śniegu, i Turków na palu;
 40 I wiem, co w konających widać męczennikach,
 A co w złodzieju, zbójcy, Turku lub Moskału.
 Widziałem rozstrzelanych, co patrzyli śmieje
 W rurę broni, nie chcieli na oczy zasłony;
 A jak padli na ziemię, widziałem w ich ciele
 Strach, co za życia wstydem i pychą więziony,
 Wyszedł z trupa jak owad i pęzał wokoło:
 Gorszy strach niż ten, który tchórza w bitwie nęka,
 Taki strach, że dość spojrzeć na zamarte czoło,
 Aby widzieć, że dusza dąsa się i lęka,
 50 Gardzi bolem i cierpi, i wieczna jej męka.
 A więc, mój Panie, myślę, że twarz umarłego
 Jest jak patent wojskowy do świata przyszłego;
 I poznasz zaraz, jak on tam będzie przyjęty,
 W jakiej randze i stopniu, święty czy przeklęty. —
 A więc tego człowieka i pieśń, i choroba,
 I czoło, i wzrok wcale mi się nie podoba.
 Otoż Waćpan spokojnie idź do swojej celi,
 My z bratem Piotrem będziemy przy chorym siedzieli.

(Więzień odchodzi)

K o n r a d

Przepaść — tysiąc lat — pusto — dobrze — jeszcze więcej!
 Ja wytrzymam i dziesięć tysięcy tysięcy —
 60 Modlić się? — tu modlitwa nie przyda się na nic —
 I byłaż taka przepaść bez dna i bez granic? —
 Nie wiedziałem — a była.

- А то рэч іншая — угледзець сьмерць на яве.
 34* Так, бачыў, як ксяндзоў у Празе заразалі,
 Як зь вежаў у Гішпаніі людзей штурхалі,
 Як шабляй ўлоньні мацяркам зладзей крывавіў,
 Як дзеці паміралі на казацкіх дзідах,
 Французы на сьнягу і туркі на палях —
 І ведаю, што назіраеш у забітых,
 40 А што ў забойцах, турках альбо маскалях.
 Я помню расстраляных — о, глядзелі сьмела
 На стрэльбы, бо мяшкі сарвалі ў запаленьні,
 А ўпалі на зямлю — закурчыліся цэлы,
 І выпаўз страх за ўласнага жыцця сумленьне,
 І, быццам авадзень, заважкаўся ля трупа,
 Страх горшы, чымся той, што ў бітве ў сэрцы енчыць.
 І ледзь зірнеш на мёртвага чало, на губы,
 Як разумеш, вось душа яго ўжо кленчыць
 Ці болем пагарджае, — мук страшыцца вечных.
 50 Мой пане, думаю, што твар памершага,
 Нібы мандат да сьвету найвышэйшага, —
 Адразу распознаць, як будзе той прыняты,
 Які прымерыць ранг: сьвяты альбо пракляты.
 А вашага калегі песьні і хвароба,
 Чало і погляд — мне зусім недаспадобы.
 Цяпер ідзеце, пане, да сваёй каморы,
 З ксяндзом Пятром мы паклапоцімся аб хворым.

(Вязень адыходзіць)

К о н р а д

- Пустэча — бездань — тысяча гадоў — раскольле,
 Стрываю я на сотні, сотні тысяч болей...
 60 Маліцца? Ці малітва тут прыдатная? —
 Была такая бездань неаглядная? —
 Ня ведаю — але была.

K a p r a l

Słyszysz, jak on szlocha.

K s. P i o t r

Synu mój, tyś na sercu, które ciebie kocha.

(do Kaprala)

Wyjdź stąd i patrz, ażeby nikt tędy nie chodził
I póki stąd nie wyjdę, nikt mi nie przeszkodził.

(Kapral odchodzi)

K o n r a d

(zrywa się)

Nie! — oka mi nie wydarł! mam to silne oko,
Widzę stąd, i stąd nawet, choć ciemno — głęboko —
Widzę ciebie, Rollison — bracie, cóż to znaczy?
I tyś w więzieniu, zбитy, krwią cały zbryzgany,
⁷⁰ I ciebie Bóg nie słuchał, i tyś już w rozpacz; —
Szukasz noża, próbujesz głowę tłuc o ściany:
«Ratunku!» — Bóg nie daje, ja ci dać nie mogę;
Oko mam silne, spójrzę, może cię zabiję —
Nie — ale ci pokażę okiem — śmierci drogę.
Patrz, tam masz okno, wybij, skocz, zleć i złam szyję,
I ze mną tu leć w głębie, w ciemność — lećmy na dół —
Ochłzań — ochłzań ta lepsza niżli ziemi padół;
Tu nie ma braci, matek, narodów — tyranów —
Pójdź tu.

K s. P i o t r

Duchu nieczysty, znam cię po twym jadzie,

⁸⁰ Znowuś tu, najchytřejszy ze wszystkich szatanów,
Znowu w dom opuszczony leziesz, brzydki gadzie.
Tyś wpełznął w jego usta, na zgubęś tu wpełznął,
W Imię Pańskie jam ciebie pojmał i ochelznął.
Exorciso...

Ка прал
Ён уздыхае.

К с . П ё т р
Сын мой, паблізу сэрца, што цябе кахае.

(да капрала)

За дзверы станьце, каб ніхто там не праходзіў
І мне, — пакуль ня выйду сам — не перашкодзіў.

(Капрал выходзіць)

К о н р а д

(ускідваецца)

Не — вока мне ня вырваў, — бо мацнее вока,
Адсюль ўсё бачу, хоць тут цёмна і глыбока,
68* Вітаю, Ралісон, цябе — што гэта, браце?
70 І ты ў замкненьні, зьбіты, кроў на вуснах пенай,
А Бог ня чуе, ты надзею цалкам страціў,
Шукаеш нож і б'есься галавой у сыцены:
«Ратунку!» — Бог жа не дае, а я далёка,
Але мой погляд, што страла, заб'е, як зловіш,—
Не,— вокам пакажу апошнюю дарогу:
Акно там ёсьць, сарві, скачы, і шыю зломіш —
Ляці са мною ў цемру, ў глыбіню, ў прадольле —
О, безданы — лепшая, чымся зямлі юдоля.
Няма тут мацярок, народаў, — і тыранаў.
Хадзем!

К с . П ё т р

Дух цемры, пазнаю тваю атруту,
80 Ізноў сюды прыйшоў хітрэйшы з ўсіх шатанаў,
Ізноў у дом спустошаны ўлез, гадзе люты,
Але ж у вусны твая трапіў ты, каб знікнуць,
Я імем Бога асьвячу — табе ня ўнікнуць...
84* *Exorciso...*

D u c h

Stój, nie kluj — stój, odstać od progu,
Wyjdę —

K s i ą d z

Nie wyjdiesz, aż się upodoba Bogu.
Lew z pokolenia Judy tu Pan — on zwycięża:
Sieć na lwa zastawiłeś i w twym własnym wnuku
Złowiłeś się — Bóg ciebie złowił w tym grzeszniku.
W jego ustach chcę tobie najstroższy cios zadać:
⁹⁰ Kłamco, ja tobie każę, musisz prawdę gadać.

D u c h

*Parle-moi donc français, mon pauvre capucin,
J'ai pu dans le grand monde oublier mon latin.
Mais étant saint, tu dois avoir le don des langues —
Vielleicht sprechen Sie deutsch, was murmeln Sie so
bang —
What it is — Cavalleros, rispondero Io.*

K s. P i o t r

Ty to z ust jego wrzeszczysz, stujęczyna żmijo.

D u c h

*C'est juste, dans ce jeu, nous sommes de moitié,
Il est savant, et moi, diable de mon métier.
J'étais son précepteur et je m'en glorifie,
¹⁰⁰ En sais-tu plus que nous? parle — je te défie.*

K s. P i o t r

W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego.

D u c h

Ale stój, stój, mój Księżu, stój, już dosyć tego;

Д у х

Стой! Адступі ледзь ад парога,
Я выйду.

К с . П ё т р

Выйдзеш, як ён вернецца да Бога.

86* Зь Іуды роду леў тут мае перамогу,
На льва ты ставіў сетку, але ў тую пастку
Патрапіў сам — Пан Бог пад грэшнай маскай
У целе гэтым распазнаў цябе — трымай
90 Адказ перада мной і ўсё распавядай!

Д у х

*Parle-moi donc français, mon pauvre capucin,
J'ai pu dans le grand monde oublier mon latin.
Mais étant saint, tu dois avoir le don des langues —
Vielleicht sprechen Sie deutsch, was murmeln Sie so
bang —*

95* *What it is, — Cavalleros, rispondero Io.*

К с . П ё т р

Зьмей стаязычны, вусны вызвалі слабыя!

Д у х

*C'est juste, dans ce jeu, nous sommes de moitié,
Il est savant, et moi, diable de mon métier.
J'étais son précepteur et je m'en glorifie,
100* En sais-tu plus que nous? parle — je te défie.*

К с . П ё т р

У імя Айца і Сына, і Духа Сьвятога.

Д у х

Стой, ксёнжа, пачакай, ужо зусім нямнога —

Tylko, Księżuniu, nie męcz na próżno — czyś szatan,
Żeby tak męczyć!

K s. P i o t r
Ktoś ty?

D u c h
Lukrecy, Lewiatan,
Voltaire, *Alter Fritz*, *Legio sum*.

K s. P i o t r
Coś widział?

D u c h
Zwierza.

K s. P i o t r
Gdzie?

D u c h
W Rzymie.

K s. P i o t r
Nie słucha mię — wróćmy do pacierza.
(*modli się*)

D u c h
Ale słucham.

K s. P i o t r
Gdzieś widział więźnia?

D u c h
Mówię, w Rzymie —

Ах, не катуй, прашу, дарма — ты ж не шатан!
Ня муч!..

104* К с . П ё т р
 Хто ты?

 Д у х
 Лукрэцый і Левіатан,
105* Вальтэр і *Alter Fritz, Legio sum.*

 К с . П ё т р Што бачыў?

106* Д у х
 Там зьвер.

 К с . П ё т р
 Дзе?

 Д у х
 Ў Рыме.

 К с . П ё т р
 Пацер, каб усё тлумачыў.
 (*моліцца*)

 Д у х
 Не, раскажу!

 К с . П ё т р
 Дзе бачыў вязьня?

 Д у х

 Дык — у Рыме.

K s. P i o t r

Kłamiesz.

D u c h

Księżu, na honor, na kochanki imię,
 Mejej kochanki czarniutkiej, co tak do mnie wzdycha —
 110 A wiesz ty, jak się zowie moja luba? — Pycha.
 Jakiś ty nieciekawym!

K s. P i o t r

(do siebie)

Przeciwią się duchy;
 Upokórzmy się Panu i zróbmy akt skruchy.
(modli się)

D u c h

Ale co tam masz robić, ja sam stąd wyruszę,
 Przyznaję się, że wlałem niezgrabnie w tę duszę.
 Tu mnie kole — ta dusza jest jak skóra jeża,
 Włożyłem ją na wywrót, kolcami do kiszek.
(Ksiądz modli się)
 Aleś bo i ty majster, choć prosty braciszek;
 Osły, powinni ciebie obrać za papieża.
 Głupstwo stawiają w kościele na przód, jak kolumny,
 120 A ciebie kryją w kątku: świecznik, gwiazdę blasku!

K s. P i o t r

Tyranie i pochlebco, i podły, i dumny,
 Żebyś pierś ugryzł, u nóg wleczesz się po piasku.

D u c h

(śmiejąc się)

Aha! gniewasz się, pacierz przerwałeś — *da capo*;
 Żebyś sam widział, jak ty śmiesznie kręcisz łapą —
 Istny niedźwiadek, gdy się broni od komarów! —

К с . П ё т р

Падман!

Д у х

Клянуся гонарам, каханкі імем —
 Чарнюткая, за мной ляціць уздых за ўздыхам,
 110 А, ксёнжа, ведаеш, як яе клічуць? — Пыха.
 Які ж ты нецікавы!

К с . П ё т р

(да сябе)

Супраць духаў, зданяў
 Вяршым перад магутным Богам пакаяньне.
(моліцца)

Д у х

Стой! Не магу! І пальцам не паварушу,
 Бо я няўдала ўлез у гэтую душу.
 Ай, колецца! Яе, як вожыкаву скуру
 Адзеў навыварат, іголки коляць кішкі!
(Ксёндз моліцца)
 Але ж ты майстар! І ўсяго толькі брацішка;
 На папу ты ж найлепшая кандыдатура!
 Глупцы ў касьцёле ўперад сталі, што калёны,
 120 А розум твой, нібы лямпадку ў кут, схавалі.

К с . П ё т р

Тыран, лісьлівец подлы, варты ста праклёнаў!
 Ля ног уесься, але хочаш грудзі ўджаліць.

Д у х

(сьмяецца)

123* Ага! Свой пацер прыпыніў, дык што ж — *da capo*, —
 Каб толькі бачыў сам, як сьмешна круціш лапай
 Нібы мядзьведзянэ ганяе камароў.

On trzepie swoje — no więc — dosyć już tych swarów;
 Znam twoją moc i chcę się tobie wypowiadać,
 Będę ci o przeszłości i przyszłości gadać. —
 A wiesz ty, co o tobie mówią w całym mieście? —

(Ksiądz modli się)

130 A wiesz ty, co to będzie z Polską za lat dwieście? —
 A wiesz, dlaczego tobie przeor tak nie sprzyja? —
 A wiesz, w Apokalipsie co znaczy bestyja? —
 Milczy i trzepie — oczy aż strach we mnie wlepił.
 Powiedz, Księżuniu, czegoś do mnie się uczepił?
 Co ja winien, że takie mam odbierać chłosty,
 Czy ja jestem król diabłów — wszak ja diabeł prosty.
 Zważ, czy to prawnie sługę ukarać za pana,
 Wszakże ja tu przyszedłem z rozkazu Szatana;
 Trudno mu się tłumaczyć, bo z nim nie brat za brat,
 140 Jestem jako Kreishauptmann, Gubernator, Landrat —
 Każą duszę brać w areszt, biore, sadzę w ciemność;
 Zdarza się przy tym duszy jaka nieprzyjemność,
 Ale czyż z mojej winy? — jam ślepe narzędzie,
 Tyran szelma da ukaz, pisze: «Niech tak będzie» —
 Czyż to mnie miło męczyć? — mnie samemu męka. —
 Ach —

(wzdycha)

jak to źle być czułym. Ach, serce mi pęka.
 Wierz mi: gdy pazurami grzesznika odzieram,
 Nieraz ogonem, ach! ach! — łyż sobie ocieram.

(Ksiądz modli się)

A wiesz, że jutro będziesz bity jako Haman?

K s. P i o t r

150 *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.*
Ego te exorciso, spiritus immunde —

Ну, досыць сварак, знаю розных сьвятароў,
 Мацнейшы ты за ўсіх, таму паслухай споведзь —
 Былога тайны ці твой лёс магу прамовіць,
 А ведаеш, што пра цябе гавораць ў месьце?

(Ксёндз моліцца)

- 130 А ведаеш, што з Польшчай будзе праз год дзвьесцьце?
 А ведаеш, чаму прыёр табе ня вельмі дзячыць?
 132* Ці ў Апакаліпсісе бэстыя што значыць?
 Маўчыш, трымціш — агонь у зрэнках запаліўся,
 Чаго, мой ксёнжа, да мяне ты прычапіўся?
 133* Чаму я мушу атрымаць такія хлёсты,
 Мо цар я д'яблавы? — Дык не, я д'ябал просты.
 Ці справядліва слуг караць за віны пана?
 Сюды прыйсьці — я атрымаў загад шатана,
 Яму не патлумачу, што я зь ім ня брат,
 140* Я тут крэйсгаўптман, губэрнатар і ляндрат;
 Душу мне скажуць браць у арышт — што ж, у цемнасьць
 Цягну яе, кідаю — выйдзе непрыемнасьць —
 Няўжо я ў тым павінны? Як чалядным людзям
 Тыран загады піша: «Дык няхай так будзе!»
 Мне, думаеш, прыемна мучыць і калечыць?—
 Ах —

(уздыхае)

кепска чулым быць, ах, сэрца енчыць.
 Павер мне, грэшнага калі я разьдзіраю,
 Пасьля хвастом, ах, ах, я сьлёзы выціраю.

(Ксёндз моліцца)

- 149* А знаеш — заўтра будзеш біты, нібы Гаман?

К с . П ё т р

- 150* *In nomine Patris et Filii et Spiritus Santi, Amen.
 Ego te exorciso, spiritus immunde —*

D u c h

Księżę, stój — słucham — gadam — stój — jedną sekundę!

K s. P i o t r

Gdzie jest nieszczęsny więzień, co chce zgubić duszę? —
Milczysz — *Exorciso te* —

D u c h

Gadam, gadam — muszę.

K s. P i o t r

Kogo widziałeś?

D u c h

Więżnia.

K s. P i o t r

Jakiego?

D u c h

Grzesznika.

K s. P i o t r

Gdzie? —

D u c h

Tam, w drugim klasztorze.

K s. P i o t r

W jakim?

D u c h

Dominika.

Ten grzesznik już przeklęty, prawem mnie należy.

Д у х

Стой, ксёнжа, слухаю, кажу — адну сэкунду!

К с . П ё т р

Дзе вязень той, якому хочаш разарваць душу?
Падумай — *exorciso te* —

Д у х

Ай-ай — кажу!..

К с . П ё т р

Каго ты бачыў?

Д у х

Вязня.

К с . П ё т р

Што зь ім?

Д у х

Шмат заганаў...

К с . П ё т р

^{156*} Дзе ён?

Д у х

У кляштары.

К с . П ё т р

Якім?

Д у х

Дамініканаў.

Пракляты ўжо, і ён належыць мне навечна.

K s. P i o t r

Kłamiesz.

D u c h

On już umarły.

K s. P i o t r

Kłamiesz.

D u c h

Chory leży.

K s. P i o t r

Exorciso te —

D u c h

Gadam, gadam, skaczę — śpiewam —

¹⁶⁰ Tylko nie klnij — jak gadać? — dusisz — ledwie ziewam.

K s. P i o t r

Mów prawdę.

D u c h

Grzesznik chory, lata bez pamięci

I jutro rano szyję niezawodnie skręci.

K s. P i o t r

Kłamiesz.

D u c h

Poświadczy godny świadek, kmotr Belzebub,

Pytaj go, męcz — niewinnej duszy mojej nie gub.

К с . П ё т р
Падман!

Д у х
Ён — мёртвы.

К с . П ё т р
Хлусіш.

Д у х
Хворы невылечна.

К с . П ё т р
Я... *exorciso te*.

Д у х
Кажу, скачу, сьпяваю —
160 Ты не клянi — бо я ўдыхнуць не пасьпяваю.

К с . П ё т р
Кажы мне праўду.

Д у х
Хворы ён, блукае ценом,
І заўтра з ранку шыю зломіць без сумненьня.

К с . П ё т р
163* Падман!

Д у х
Ёсьць сьведка — Вэльзэвул — і я прашу —
Пытай яго — а не губі маю душу.

K s. P i o t r

Jak ratować grzesznika?

D u c h

Bodajes zdechł, klecho,

Nie powiem.

K s. P i o t r

Exorciso —

D u c h

Ratować pociechę.

K s. P i o t r

Dobrze, gadaj wyraźnie — czego mu potrzeba?

D u c h

Mam chrypkę, nie wymówię.

K s. P i o t r

Mów!

D u c h

Mój panie! królu!

Daj odpocząć —

K s. P i o t r

Mów, czego potrzeba —

D u c h

Księżulu,

¹⁷⁰ Ja tego nie wymówię.

K s. P i o t r

Mów!

К с . П ё т р
Як ратаваць яго?

Д у х
Прыліп, от, ксёндз упарты,
Не, не скажу.

К с . П ё т р
Exorciso...

Д у х
Ратуюць жарты!

К с . П ё т р
Выразна мне распавядзі, што яму трэба?

Д у х
Хрыпоту маю. Не магу.

К с . П ё т р
Кажы!

Д у х
Мой пане!
Дай адпачыць.

К с . П ё т р
Кажы, што трэба.

Д у х
Я ня ў стане
170 Ёсё гэта вымавіць.

К с . П ё т р
Кажы!

D u c h

He — Wina — Chleba —

K s. P i o t r

Rozumiem, Chleba Twego i Krwi Twojej, Panie —
Pójdę, i daj mi spełnić Twoje rozkazanie.

(do Ducha)

A teraz zabierz z sobą twe złości i błędy,
Skąd wszedłeś i jak wszedłeś, idź tam i tamędy.

(Duch uchodzi)

K o n r a d

Dźwigasz mię! — ktoś ty? — strzeż się, sam spadniesz w te doły.
Podaje rękę — lećmy — w górę jak ptak lecę —
Mile oddycham wonią — promieniami świecę.
Któż mi dał rękę? — dobrzy ludzie i anioły;
Skądże litość, wam do mnie schodzić do tych dołów?
¹⁸⁰ Ludzie? — Ludźmi gardziłem, nie znałem aniołów.

K s. P i o t r

Módl się, bo strasznie Pańska dotknęła cię ręka.
Usta, którymiś wieczny Majestat obraził,
Te usta zły duch słowy szkaradnymi skaził;
Słowa głupstwa, najsrozsza dla mądrych ust męka,
Oby ci policzone były za pokutę,
Obyś o nich zapomniał —

K o n r a d

Już są tam — wykute.

K s. P i o t r

Obyś, grzeszniku, nigdy sam ich nie wyczytał,
Oby cię o znaczenie ich Bóg nie zapytał —

Д у х

Віна і хлеба.

К с . П ё т р

Мой Божа! Твайго цела і крыві Тваёй!
Пайду, накіраваны Воляю сьвятой.

(да духа)

Цяпер бяры свае аблуды, злосьць і кпіны,
Адкуль прыйшоў — да той вярніся ты краіны.

(Дух адыходзіць)

К о н р а д

Падняць мяне жадаеш! Хто ты? Раптам долу
Спадзеш. Падай руку — ляцім! Як птах лячу —
Прастору я ўдыхаю, промнем зіхачу.
Хто ж даў руку мне? Людзі добрыя, анёлы?
Чыю я літасьць адчуваю тут наўкола?
180 Людзей? Я імі пагарджаў, ня знаў анёлаў.

К с . П ё т р

Маліся, Боская рука ўжо над табою ўзьнята,
Ты словам Веліч яго Вечную абразіў,
Сказіў дух злосны мову глупствамі фантазій —
Няма для мудрых вуснаў мукі больш зацятай.
Каб твае словы палічылі за пакуты,
І каб ты іх забыў...

К о н р а д

Яны ўва мне закуты.

К с . П ё т р

Каб, грэшнік, ты іх анідзе не прачытаў,
Каб у цябе пан Бог іх сэнсу не спытаў —

Módl się; myśl twoja w brudne obleczona słowa,
 190 Jak grzeszna z tronu swego strącona królowa,
 Gdy w żebraczej odzieży, okryta popiołem,
 Odstoi czas pokuty swojej przed kościołem,
 Znowu na tron powróci, strój królewski wdzieje
 I większym niżli pierwej blaskiem zajaśnieje.
 Usnął —

(kłęka)

— Twe miłosierdzie, Panie, jest bez granic.

(pada krzyżem)

Panie, otom ja sługa dawny, grzesznik stary,
 Sługa już spracowany i niezgodny na nic.
 Ten młody, zrób go za mnie sługą Twojej wiary,
 A ja za jego winy przyjmę wszystkie kary.
 200 On poprawi się jeszcze, on wsławi Twe imię.
 Módlmy się, Pan nasz dobry! Pan ofiarę przyjmie.

(modli się)

*(W bliskim kościele, za ścianą, zaczynają śpiewać pieśń Bożego
 Narodzenia. Nad Księdzem Piotrem Chór aniołów na nutę «Anioł
 pasterzom mówił»)*

C h ó r a n i o ł ó w

(głosy dzieciinne)

Pokój temu domowi,
 Spoczynek grzesznikowi.
 Sługo! sługo pokorny, cichy,
 Wniosłeś pokój w dom pychy.
 Pokój temu domowi.

A r c h a n i ó ł p i e r w s z y

(na nutę «Bóg nasz ucieczką»)

Panie, on zgrzeszył, przeciwko Tobie zgrzeszył on
 bardzo.

190 Маліся, твая думка ў словах засмучоных,
 Як каралева грэшная пазбыта трону,
 191* Калі ж у лахманах, што попелам пакрыты,
 Яна свой час пакуты адстаіць на плітах
 Перад касьцёлам на каленях, то ў адзеньні
 Пурпурным зноў зазьзяе, быццам бы ў праменьні.
 Заснуў.

(становіца на калені)

Бязь межаў міласэрнасьць Твая, Божа!

(падае крыжам)

Я грэшны, Твой стары слуга, мой Уладару!
 І не прыдатны ўжо ані на што, быць можа,
 За юнака таго Тваёй спазнаю кары,
 200 За ўсе яго правіны — буду я ахвярай,
 А ён паправіцца, імя Тваё праславіць.
 Малімся. Бог за ўсё даруе і наставіць.

(моліцца)

*(У прылеглым касьцёле, за сьцяною, пачынаюць сьпяваць песьні Божага
 Раства. Над ксяндзом Пятром хор анёлаў пяе на мэлёдыю «Анёл пастарам
 казаў»)*

Х о р а н ё л а ў

(дзіцячыя галасы)

Спакой хай будзе дому
 І грэшным несьвядомым.
 Слуга! Слуга пакорны, ціхі,
 Ты мір прынёс ў дом пыхі.
 Спакой хай будзе дому.

А р х а н ё л п е р ш ы

(на мэлёдыю «Бог нам збаўленьне»)

Мой Пане, ён зграшыў супраць Цябе, хай грэх ён свой
 прызнае!

A r c h a n i ó ł d r u g i

Lecz płaczą nad nim, modlą się za nim Twoi anieli.

A r c h a n i ó ł p i e r w s z y

Tych zdepc, o Panie, tych złam, o Panie, którzy Twe
świète sądy pogardzą,

A r c h a n i ó ł d r u g i

²¹⁰ Ale tym daruj, co świętych sądów Twych nie pojęli.

A n i ó ł

Kiedym z gwiazdą nadziei
Leciał świecąc Judei,
Hymn Narodzenia śpiewali anieli;
Mędracy nas nie widzieli,
Królowie nie słyszeli.

Pastuszkowie postrzegli
I do Betlejem biegli:
Pierwsi wieczną mądrość witali,
Wieczną władzę uznali,
²²⁰ Biedni, prości i mali.

A r c h a n i ó ł p i e r w s z y

Pan, gdy ciekawość, dumę i chytrość w sercu aniołów,
sług swych, obaczył,
Duchom wieczystym, aniołom czystym, Pan nie
przebaczył.
Runęły z niebios, jak deszcz gwiazdzisty, aniołów tłumy,
I deszczem lecą za nimi co dzień mędrców rozumy.

C h ó r a n i o ł ó w

Pan małuczkim objawia,
Czego wielkim odmawia.

А р х а н ё л д р у г і
Над ім Твае анёлы плачуць і вяршаць малітваў сьпеў.

А р х а н ё л п е р ш ы
Тых зьнішчы, Пане, тых зламай, хто да судоў Тваіх
пагарду мае.

А р х а н ё л д р у г і
²¹⁰ А тым даруй, хто суд Твой праведны не зразумеў.

А н ё л
Мы з зоркаю надзеі
Сьвяцілі Іудзеі
І Гімн Раства мы ўсім сьпявалі,
Празорцы не пазналі,
Цары нас ня ўслыхалі.

Нас пастушк± спаткалі,
У Батлеем памчалі,
Каб мудрасьць першымі вітаць,
І збаўцу ўсіх прызнаць.
²²⁰ Ён будзе ратаваць.

А р х а н ё л п е р ш ы
Калі хітрыны, крывадушкі ў сэрцы слуг сваіх раптоўна
Бог зазначыў,
Ён ім — адвечным духам і анёлам чыстым — не
прабачыў.
^{223*} На дол спадалі, нібы зорны дождж, анельскія грамадкі,
За імі зьнічкамі ляцелі мудрых розумаў здагадкі.

Х о р а н ё л а ў
Слабым Бог аб'яўляе,
Што моцным адмаўляе.

Litość! Litość! nad synem ziemi,
 On był między wielkimi,
 Litość nad synem ziemi.

A r c h a n i ó ł d r u g i

230 On sądów Twoich nie chodził badać jako ciekawy,
 Nie dla mądrości ludzkiej on badał ani dla sławy.

A r c h a n i ó ł p i e r w s z y

On Cię nie poznał, on Cię nie uczył, Panie nasz wielki!
 On Cię nie kochał, on Cię nie wezwał, nasz Zbawicielu.

A r c h a n i ó ł d r u g i

Lecz on szanował imię Najświętszej Twej Rodzicielki,
 On kochał naród, on kochał wiele, on kochał wielu.

A n i ó ł

Krzyż w złoto oprawiony
 Zdobi królów korony.

Na piersi mędrców błyszczy jak zorze,
 A w duszę wniść nie może:

240

Oświeć, oświeć ich, Boże!

C h ó r a n i o ł ó w

My tak ludzi kochamy,
 Tak z nimi być żądamy!

Wyniani od mędrków i króli,
 Prostaczek nas przytuli,
 Nad nim dzień, noc śpiewamy.

C h ó r a r c h a n i o ł ó w

Podnieś tę głowę, a wstanie z prochu, niebios dosięże,
 I dobrowolnie padnie, i uczei krzyża podnoże;

Бог, літасьць дай зямному сыну,
 Ён быў між моцных слынны,
 Дай літасьць, літасьць сыну!

А р х а н ё л д р у г і

²³⁰ Дасьледзіны судоў Тваіх рабіў ён не як мніх цікаўны,
 Ня дзеля мудрасьці людзкой, ня дзеля пагалоскі слаўнай.

А р х а н ё л п е р ш ы

Ён не пазнаў Цябе, не шанаваў, о, Божа Наймацнейшы,
 Ён не любіў Цябе, не прызваў, ня знаў Тваю дарогу.

А р х а н ё л д р у г і

Але ён шанаваў імя Марыі, Маці Найсьвяцейшай.
 І ён любіў народ, любіў ён многіх і любіў ён многа.

А н ё л

У залацістым промні,
 Крыж зьзяе на кароне,
 На персях мудрацоў, вяльможаў,
 А зьзяць ў душы ня можа,
 Іх асьвяці, наш Божа!

²⁴⁰

Х о р а н ё л а ў

Людзей мы так кахаем,
 Мы зь імі быць жадаем.
 Вяшчун і цар нас выганяў
 Бядняк жа нас прыняў,
 Над ім дзень, ноч сьпяваем.

Х о р а р х а н ё л а ў

Яго ўздымі, хай з праху ўстане і нябёс хай дасягае,
 Тады ён упадзе дабраахвотна да крыжа падножжа

Wedle niej cały świat u stóp krzyża niechaj poleże
I niech Cię wsławi, żeś sprawiedliwy i litościwy Pan
nasz, o Boże!

250 O b a d w a c h ó r y
Pokój, pokój prostocie,
Pokornej, cichej cnotcie!
 Sługo, sługo pokorny, cichy,
 Wniosłeś pokój w dom pychy,
 Pokój grzesznemu sierocie.

І дакранецца да сьвятынь, дзе сьвет вялікі палягае,
Няхай уславіць ён цябе, наш літасьцівы,
справядлівы Божа!

250 А б о д в а х о р ы
Спакой дай прастаце
Цнатлівай беднаце.
Слуга! Слуга пакорны, ціхі,
Ты мір прынёс ў дом пыхі.
Спакой дай грэшнай сіраце!

SCENA IV

DÓM WIEJSKI PODE LWOWEM

POKÓJ SYPIALNY — EWA, MŁODA PANIENKA, WBIEGA, POPRAWIA KWIATY
PRZED OBRAZEM NAJŚWIĘTSZEJ PANNY, KLĘKA I MODLI SIĘ — WCHODZI
MARCELINA

Marcelina

Modlisz się jeszcze dotąd! — czas spać, północ biła.

Ewa

Jużem się za ojczyznę moję pomodliła,
Jak nauczono, i za ojca, i za mamę;
Zmówmy jeszcze i za nich pacierze też same.
Choć oni tak daleko, ale to są dziatki
Jednej ojczyzny naszej, Polski, jednej matki.
Litwin, co dziś tu przybył, uciekł od Moskali;
Strach słyszeć, co tam oni z nimi wyrabiali.
Zły car kazał ich wszystkich do ciemnicy wsadzić

¹⁰ I jak Herod chce całe pokolenie zgładzić.
Litwin ten bardzo ojca naszego zasmucił,
Poszedł w pole i dotąd z przechadzki nie wrócił.
Mama na mszę posłała i obchód żałobny,
Bo wielu z nich umarło. — Ja pacierz osobny
Zmówię za tego, co te piosenki ogłosił;

(pokazując książkę)

I on także w więzieniu, jak nam gość donosił.
Te piosenki czytałam; niektóre są piękne —
Jeszcze pójdę, przed Matką Najświętszą uklęknę,

СЦЭНА ІV

ДОМ ПАБЛІЗУ ЛЬВОВА

СПАЛЬНЫ ПАКОЙ — ЕВА, МАЛАДАЯ ПАНЕНКА, ЗАБЯГАЕ, ПАПРАЎЛЯЕ
КВЕТКІ ПЕРАД АБРАЗАМ НАЙСВЯЦЕЙШАЙ ПАННЫ, ПАДАЕ НА КАЛЕНІ,
МОЛІЦЦА — УВАХОДЗІЦЬ МАРЦАЛІНА

М а р ц а л і н а

^{1*} Ты молисься?! Час спаць, бо першая гадзіна.

Е в а

Я памалілася за нашу аичыну,
Як навучылі... І за тату, і за маму.
Цяпер за тых замоўлю пацеры таксама —
Яны, хаця параскіданыя па сьвеце, —
Ўсе нашай маці — Рэчы Паспалітай — дзеці.
Ліцьвін, што сёньня прыбыў, зьбег ад маскалёў, —
Жахліва слухаць, як ліюць людзкую кроў, —
Цар злосны загадаў усіх ў цямніцу кінуць,
¹⁰ Нібы ў часіны Ірада там дзеці гінуць.
Расказ ліцьвіна слухаў тата, схамянуўся,
Пайшоў у поле і дагэтуль не вярнуўся.
Паслала мама на імшу — абход жалобны,
Зь іх многія памерлі... Пацерак асобны
Замоўлю за таго, хто песьні тыя склаў.

(паказваючы на кніжку)

Ён у вязьніцы, госьць таксама расказаў,
Пазэмы сумныя, кранаюць мне душу,
Яшчэ я ў Панны Найсьвяцейшай папрашу.

Pomodłę się za niego; kto wie, czy w tej chwili
 20 Ma rodziców, żeby się za nim pomodlili.

(Marcelina odchodzi)

(Ewa modli się i usypia)

A n i ó ł

Lekko i cicho, jak lekkie sny zlećmy.

C h ó r a n i o ł ó w

Braciszka miłego sen rozweselmy,
 Sennemu pod głowę skrzydło podścielmy,
 Oczami, gwiazdami, twarz mu oświećmy,
 Śpiewając i grając latajmy wiankiem,
 Nad czystym, nad cichym naszym kochankiem.
 Rączęta liliowe za liście splećmy,
 Za róże kwitnące czoła rozniećmy,
 Spod wstążek gwiazdzistych włos nasz rozwiążmy,
 30 Rozpuśćmy w promienie, rozlejmy w wonie;
 Kwitnącym, pachnącym, żyjącym wiankiem
 Kochanka naszego piersi okrążmy,
 Kochanka naszego otulmy skronie.
 Śpiewając i grając latajmy wiankiem,
 Nad czystym, nad cichym naszym kochankiem.

E w a

WIDZENIE

Deszczyk tak świeży, miły, cichy jak rosa,
 I skąd ten deszczyk — tak czyste niebiosa,
 Jasne niebiosa! —
 Krople zielone, kraśne — trawki, równianki,
 40 Róże, lilije, wianki

20 Хто ведае, ці мае ён у гэту хвілю
 Бацькоў і сваякоў, каб Бога памалілі.

(Марцаліна адыходзіць)

(Ева моліцца і засынае)

А н ё л

Нячутна, як сон далікатны зьяліцім.

Х о р а н ё л а ў

Сны браціка разьвесялім на арэлях,
 Яму пад галоўку скрыдэлькі падсьцелім.
 Вачамі, як зоркамі, твар асьвяцім,
 Кружляйма, пяючы, у небе вянком,
 Над ціхім, над чыстым сваім пястунком —
 Каб нашы галоўкі, як ружы зырчэлі,
 І быццам лісткі — нашы ручкі трымцелі!
 30 Мы волас распусьцім з-пад зоркавых стужак,
 Над ім хай струменяцца срэбныя промні,
 Зьвіваюцца, сьвецяцца ясным вянком.
 Каханка мы нашага ласкай акружым,
 Абдымем пяшчотай зіхоткія скроні.
 Кружляйма, пяючы, у небе вянком,
 Над чыстым, над ціхім сваім пястунком.

Е в а

ВІДЗЕНЬ

Дождж ціхі, сьвежы, мілы, быццам росы,
 Адкуль ён — чыстыя паўсюль нябёсы,

 Так, ясныя нябёсы! —

Іскрацца ў кроплях траўкі і лісточкі;

40 Лілеі, ружы і вяночкі,

Obwijają mię wkoło. — Ach, jaki sen wonny,
 Sen lekki, słodki — oby był dozgonny.
 Rózo błyszcząca, słoneczna,
 Lilijo przezczysta, mleczna!
 Ty nie z ziemi — tam roślaś, nad białym obłokiem.
 Narcyzie, jakim śnieżnym patrzysz na mnie okiem;
 A te błękitne kwiatki pamiętek,
 Jak źrenice niewiniątek —
 Poznałam — kwiatki moje — sama polewałam,
⁵⁰ W moim ogródku wczora nazbierałam,
 I uwieńczyłam Matki Boskiej skronie,
 Tam nad łóżkiem na obrazku.
 Widzę — to Matka Boska — cudowny blasku!
 Pogląda na mnie, bierze wianek w dłonie,
 Podaje Jezusowi, a Jezus dziecię
 Z uśmiechem rzuca na mnie kwiecie —
 Jak wypiękniały kwiatki — jak ich wiele — krocie,
 A wszystkie w przelocie
 Szukają na powietrzu siebie,
⁶⁰ Moje kochanki!
 I same plotą się w wianki.
 Jak tu mnie miło, jak w niebie;
 Jak tu mnie dobrze, mój Boże;
 Niech mię na zawsze ten wianek otoczy,
 Niech zasnę, umrę, patrząc w te róże,
 W te białe narcyzu oczy.

Róża, ta róża żyje!
 Wstąpiła w nią dusza,
 Główką lekko rusza,
⁷⁰ Jaki ogień z niej bije.
 To rumieniec żyjący — jak zorzy wniście.
 Śmieje się, jak na uśmiech rozwija liście,
 Roztula między liściem dwoje ust z koralu,

Мяне, ах, абвіваюць. Светлы сон, духмяны,
 Салодкі, мяккі — на ўвесь век жаданы.
 Ах, ружа зьзяе сонейкам,
 Лілея — млечным возеркам! —
 Ты не зь зямлі: над белым вырасла аблочкам!
 Нарцызе, на мяне глядзіш ты сьнежным вочкам;

А вы — нябёсныя загадкі —
 Ці кветкі? Альбо зьнічкі-ўзгадкі?
 Так, пазнаю, — сама я кветкі палівала
 50 За домам у садочку, — ды і пазьбірала,
 А потым увянчала Маці Божай скроні,
 Вунь там над ложкам на абразку —
 Глядзеце — Маці Божая ў чароўным бляску!
 Бярэ вяночак у свае далоні,
 Ісусу падае, а той, як неўпрыкметку,
 З усьмешкай на мяне кідае кветкі —
 Іх тысячы, падобна казачнаму сну,
 Усе, адна адну
 Знаходзяць ў навакольлі
 60 І самі, матылёчкі,
 Сплятаюцца ў вяночкі.
 Якое тут прывольле,
 Як у нябёснай Божае прасторы;—
 Няхай жа назаўжды мяне вянкi аточаць,
 Засну навек я, гледзячы на кветкі-зоры,
 У белыя нарцыза вочы.

О, ружа, ружа ажыла!
 Душа ў яе ўсялілася,
 Галоўка трошкі нахілілася,
 70 Агонь у ружы запалаў!
 Румянец грае, як сьвітанка блёскі,
 Бы ўсьмешкай растуліліся пялёсткі,
 Адкрыўшы сьвету вуснаў дзвюх каралі —

Mówi, coś mówi — jak cicho, jak skromnie.
 Co ty, róžo, szepcesz do mnie?
 Zbyt cicho, smutnie — czy to głos żalu?
 Skarżysz się, żeś wyjęta z rodzinnej trawki?
 Nie wzięłam ciebie dla mojej zabawki,
 Jam tobą skronie Matki Najświętszej wieńczyła,
⁸⁰ Jam po spowiedzi wczora łzami cię poila;
 A z twoich ust koralu
 Wylatują promieniem
 Iskierka po iskierce —
 Czy taka światłość jest twoim pieniem?
 Czego chcesz, róžo miła?

R ó ż a

Weź mnie na serce.

A n i o ł o w i e

Rozwiążmy, rozplećmy anielski wianek.

R ó ż a

Odwijam me skrzydła, wyplatam czoło.

A n i o ł o w i e

My w niebo do domu lećmy wesoło.

R ó ż a

⁹⁰ Ja będę ją bawił, nim błysnie ranek,
 Na sennym jej sercu złożę me skronie:
 Jak święty apostoł, Pański kochanek,
 Na boskim Chrystusa spoczywał łonie.

Яна ціхутка шэпча, нібы ў сьне.
 Што, ружа, кажаш ты ледзь чутна мне?
 Журботна, сумна — гэта голас жалю?
 Мне скардзісься — вынята з родных траваў,
 Але ты ўзятая не для забавы,
 Табою скроні Маці Божай я абвіла,
⁸⁰ Цябе сьлязамі пасья споведзі паіла;
 А з вусначак-караляў
 Зьлятаюць гронкай зьзяньня
 За яскай яшчэ яска!
 Ці, ружа, гэткае тваё сьпяваньне?
 Аб чым бы ты прасіла?

Р у ж а
 Вазьмі да сэрца, калі ласка.

А н ё л ы
 Разьвяжам, распусьцім вяночкі старанна.

Р у ж а
 Я крыльлі сьпяту сабе, як у анёлаў.

А н ё л ы
 Да неба памкнемся чародкай вясёлай.

Р у ж а

⁹⁰ А я побач буду, чакаючы ранак,
 Схілю ёй да сэрца ядвабных скроні,
^{92*} Як даўней апостал, Гасподні каханак,
 Прыпаў галавою да Богага ўлонья.

SCENA V

CELA KSIĘDZA PIOTRA

K s. P i o t r

(modli się leżąc krzyżem)

Panie! czymże ja jestem przed Twoim obliczem? —
Prochem i niczem;
Ale gdym Tobie moję nicość wypowiadał,
Ja, proch, będę z Panem gadał.

WIDZENIE

Tyran wstał — Herod! — Panie, cała Polska młoda
Wydana w ręce Heroda.

Co widzę — długie, białe dróg krzyżowych biegi,
Drogi długie — nie dojrzeć — przez puszcze, przez śniegi —
Wszystkie na północ — tam, tam w kraj daleki

¹⁰ Płyną jak rzeki.

Płyną: ta droga prosto do żelaznej bramy,
Tamta jak strumień wpadła pod skałę, w te jamy,
A tamtej ujście w morzu. — Patrz! po drogach leci
Tłum wozów — jako chmury wiatrami pędzone,
Wszystkie tam w jedną stronę.

Ach, Panie! to nasze dzieci,

Tam na północ — Panie, Panie!

Takiz to los ich — wygnanie!

I dasz ich wszystkich wygubić za młodu,
²⁰ I pokolenie nasze zatracisz do końca? —

С Ц Э Н А V

КЕЛЬЛЯ КСЯНДЗА ПЯТРА

К с . П ё т р

(ляжыцьць крыжам, моліцца)

Мой Божа! Я нішто перад тваім абліччам!
Але мой голас Цябе кліча!
Табе адкрыўся я, мізэрнасьць сваю знаю,
Але я, прах, з Табою размаўляю.

ВІДЗЕНЬ

- ^{5*} Устаў тыран... Сам Ірад. Польшча маладая
Яму аддадзена, сьвятая.
Што бачу я? — дарог бясконцых берагі,
Дарогі доўгія праз пушчы і сьнягі
Імкнуцца ў край засьцюжаны наvekі
- ¹⁰ І плыняцца, як рэкі.
Бяжыць адна дарога да жалезнай брамы,
Другая, як зьмяя, ўпадае пад скалу, у яму,
А тая пад ільдом... Ці здольны Ты прыкмеціць:
Лятуць вазы па іх — як хмары вецер гоніць,
За зоркаю палярнаю пагона.
Ах, Божа, там айчыны нашай дзедзі,
Вакол мароз і ноч, о Пане, Пане!
Няўжо ты згодны, што іх лёс — выгнаньне!
Усіх дасі згубіць у маладыя годы,
- ²⁰ Дасі Ты зьнішчыць наша пакаленьне ўшчэнт? —

Patrz — ha — to dziecię uszło — rośnie — to obrońca!
 Wskrziesiciel narodu,
 Z matki obcej; krew jego dawne bohaterzy,
 A imię jego będzie czterdzieście i cztery.

Panie! czy przyjścia jego nie raczysz przyśpieszyć?
 Lud mój pocieszyć? —

Nie! lud wycierpi. — Widzę ten motloch — tyrany,
 Zbojce — biegą — porwali — mój Naród związany
 Cała Europa wlecze, nad nim się urąga —
³⁰ «Na trybunał!» — Tam zgraja niewinnego wciąga.
 Na trybunale gęby, bez serc, bez rąk: sędzie —
 To jego sędzie!

Krzymca: «Gal, Gal sądzić będzie!»
 Gal w nim winy nie znalazł i — umywa ręce,
 A króle krzymca: «Potęp i wydaj go męce;
 Krew jego spadnie na nas i na syny nasze;
 Krzymca syna Maryi, wypuść Barabasze;
 Ukrzymca — on cesarza koronę znieważa,
 Ukrzymca — bo powiemy, żeś ty wróg cesarza.»
⁴⁰ Gal wydał — już porwali — już niewinne skronie
 Zakrwawione, w szyderskiej, cierniowej koronie,
 Podnieśli przed świat cały — i ludy się zbiegły;
 Gal krzymca: «Oto naród wolny, niepodległy!»

Ach, Panie, już widzę krzymca — ach, jak długo, długo
 Musi go nosić — Panie, zlituj się nad sługą.
 Daj mu siły, bo w drodze upadnie i skona —
 Krzymca ma długie na całą Europę ramiona,
 Z trzech wyschłych ludów, jak z trzech twardych drzew ukuty. —
 Już wleka; już mój Naród na tronie pokuty —
⁵⁰ Rzekł: «Pragnę» — Rakus octem, Borus żółcią poi,
 A matka Wolność u nóg zapłakana stoi.

Глядзі — дзіцё — ён абаронца і паэт!

Ён адраджэнец нашага народа!

24* Ад іншаземнай маці, мае кроў тытанаў,
Ён сорок і чатыры — будзе так названы.

Божа! Зрабі, каб надыход яго прысьпешыць,

І мой народ усьцешыць!

Не! Мой народ стрывае! Хай злююць тыраны!

Забойцы наступаюць... Мой народ звязаны,
Ва ўсёй Эўропе сьмех, цкаваньні не сьціхаюць.

30 «На суд!» — бязьвіннага забойцы абступаюць.
Тут маскі ў мантыі бяз рук і сэрцаў судзяць,

Ці ж гэта судзьдзі?!

33* Вішчаць: «Гал! Гал судзьдём тут будзе!»

Віны ня бачыць Гал, ён умывае рукі,

А каралі крычаць: «Няхай пазнае мукі,

36* Ці ж кроў падзе на нас, на радавую славу?!

37* Крыжуй Марыі сына, адпусьці Вараву.

Распні — ён цэзара карону зьневажае,

Распні — уладу вечную ён зьніштажае!»

40 Гал выдаў — і таго схапілі — а на скронях

Ужо крывавіцца царновая карона.

Народ сышоўся, бачыць лёс свой непазьбежны;

43* Вяшчае Гал: «Вось люд свабодны, незалежны!»

Ах, Пане, бачыш крыж, вялікаю вагою

Ляжыць на нас. Дык зьлітуйся Ты над слугою.

Дай моцы пілігрыму, што дарогаю стамлёны.

На ўсю Эўропу крыж той распрастаў рамяны,

Ён з трох народаў, нібы з дрэва трох парод —

Звязаны на пакутным троне мой народ,

50 І смага точыць; воцат аўстрыяк падносіць,

Прусак напоіць жоўцю... Воля сьлёзы росіць.

Patrz — oto żołdak Moskał z kopiją przyskoczył
 I krew niewinną mego narodu wytoczył.
 Cożes zrobił, najgłupszy, najsroższy z siepaczy!
 On jeden poprawi się, i Bóg mu przebaczy.

Mój kochanek! już głowę konającą spuścił,
 Wołając: «Panie! Panie! za coś mię opuścił!»
 On skonał!

*(Słychać chóry aniołów — daleki śpiew wielkonocnej pieśni —
 na końcu słychać: «Alleluja! Alleluja!»)*

Ku niebu, on ku niebu, ku niebu ulata!
 60 I od stóp jego wionęła
 Biała jak śnieg szata —
 Spadła — szeroko — cały świat się w nią obwinał.
 Mój kochanek na niebie, sprzed oczu nie zginał.
 Jako trzy słońca błyszczą jego trzy źrenice,
 I ludom pokazuje przebitą prawicę.

Ktoż ten mąż? — To namiestnik na ziemskim padole.
 Znałem go — był dzieckiem — znałem.
 Jak urosł duszą i ciałem!
 On ślepy, lecz go wiedzie anioł pachole.
 70 Mąż straszny — ma trzy oblicza,
 On ma trzy czoła.
 Jak baldakim rozpięta księga tajemnicza
 Nad jego głową, osłania lice.
 Podnożem jego są trzy stolice.
 Trzy końce świata drżą, gdy on woła;
 I słyszę z nieba głosy jak gromy:
 To namiestnik wolności na ziemi widomy!
 On to na sławie zbuduje ogromy
 Swego kościoła!
 80 Nad ludy i nad króle podniesiony;

52* Глядзі, жаўнер маскальскі зь дзідаю падскочыў,
І вастрыві кроў нашага народа смокча, —
Што ж ты зрабіў, найгоршы з катаў, сам прапашчы,
Адзін паправіўся ты, Бог табе прабачыць?!

Схіліўшы долу галаву, герой каханы
57* Спытаў: «За што пакінуў ты мяне, мой Пане!?»
І надышоў ягоны скон!

*(Чуецца хор анёлаў — далёкі сьпеў вялікоднай песні — на
заканьчэньне даносіцца: «Алелюя! Алелюя!»)*

На неба ён, на неба узятае,
60 Ад стоп яго, як белы лён,
Пушысты вэлюм ападае,
І, быццам сьнег, зямлю шырока ахінае.
На небе мой каханы, ён не памірае.
64* Як сонцы тры ў яго палаюць тры зяніцы,
І людзям падае прабітую правіцу.

А хто герой? — Намесьнік на зямной юдолі,
Я знаў яго, з маленства знаў
І бачыў, як ён рос, мужаў!
Так, ён сьляпы, але вядуць яго анёлы.
70 Так, ён страшэнны — тры абліччы,
Паяднаных, мае.
72* Над галавой, як балдахім у зьязаньні зьніча,
Раскрыта кніга таямніцаў,
А пад нагамі — тры сталіцы.
Тры краі задрыжаць, калі ён пажадае.
76* Я чую зь неба голас, як раскаты гromу,
Намесьнік вольнасьці нам знак дае сьвядомы,
Свайго касьцёла ў будучым, празь бітвы, штормы
Ён вежы уздымае!
80 Ён узвышаецца, пад ім дзяржавы, троны,

Na trzech stoi koronach, a sam bez korony;
A życie jego — trud trudów,
A tytuł jego — lud ludów;
Z matki obcej, krew jego dawne bohaterzy,
A imię jego czterdzieści i cztery.
Sława! sława! sława!

(zasypia)

A n i o ł o w i e

(schodzą widomie)

Usnął. — Wyjmijmy z ciała duszę, jak dziecinę
Senną z kolebki złotej, i zmysłów sukienkę
Lekko zwlecmy; ubierzmy w światło jak jutrzeńkę
⁹⁰ I lećmy. Jasną duszę nieśmy w niebo trzecie,
Ojcu naszemu złożyć na kolanach dziecię;
Niech uświęci sennego ojcowską pieczęcią,
A przed ranną modlitwą duszę wrócim życiu,
I znowu w czystych zmysłów otulim powiciu,
I znowu złożym w ciało, jak w kolebkę złotą.

Стаіць на трох каронах, сам жа без кароны.
 Жыцьцё яго — у працы ўзнагарода,
 А тытул праведны — народ народаў;
 Ад іншаземнай маці, мае кроў тытанаў,
 Ён сорак і чатыры — так названы.
 Дык слава! Слава! Слава!

(засынае)

А н ё л ы

(сыходзяць бачныя)

Заснуў — душу мы возьмем зь цела, як дзіцятка
 З калыскі залатой; дум сьветлую сукніцу
 Пяшчотна здымем, агарнем душу дзяньніцай
 І панясем да неба трэцяга ў зіхценьні,
 Айцу там пакладзем дзіцятка на каленьні,
 І Бог, сваёй увагай соннага атуліць.
 А раніцай душу малітваю абудзім,
 Няхай у чыстых думках зноўку яна будзе,
 І ў цела вернем, бы ў калыску залатую.

90*